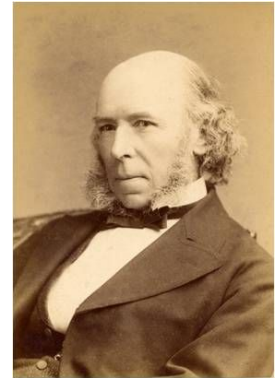

ჰერბერტ სპენსერი – ფუნქციონალისტური სოციოლოგიის

წარმოშობა – მოკლე ვარიანტი

1. ჰერბერტ სპენსერი: ცხოვრებისა და შემოქმედების ეტაპები;
2. იდეური წყაროები;
3. სოციოლოგიის საგანი
4. ორგანიზმი და ევოლუციონიზმი.
5. საზოგადოება და მისი ტიპები
6. ფუნქციონალიზმის სათავეებთან
7. სახელმწიფო და პიროვნება

ჰერბერტ სპენსერი (1820-1903)

ორგანიცისტული მიმართულება სოციოლოგიაში – სრული ვარიანტი

I. ჰ. სპენსერის პიროვნება და მეცნიერი. სპენსერი და მისი დრო

ა) XIX-ის 60-იანი წლებიდან იწყებს მისი დროის ყველა თეორიული მეცნიერების გამაერთიანებელი ფილოსოფიის შექმნას. „ძირითადი საწყისები“, „ბიოლოგიის საფუძვლები“, „ფსიქოლოგიის“, „სოციოლოგიის“ საწყისები.

ბ) იდეური წყაროები:

1. ბუნებისმეცნიერების ის დარგები სადაც მუშავდებოდა განვითარების იდეა, დარვინი, ლამარკი,
2. მალთუსისა და ადამ სმიტის შრომები.
3. ინგლისელი უტილიტარისტები, ი. ბენტამის ინდივიდუალიზმი. თავისუფალი მეწარმეობის პრინციპი, ინდივიდუალურ მოქმედებათა თავისუფლება, კონკურენცია, ყველაზე შეგუებულთა გადარჩენა – ძირითადია საზოგადოების განვითარებისათვის.
4. კონტისადმი დამოკიდებულება – აღნიშნავს მის პრიორიტეტს სოციოლოგიისა და ბიოლოგიის ურთიერთკავშირის კვლევაში, მაგრამ მისთვის უცხოა კონტის მესიანიზმი, სამი სტადიის კანონი, სულიერი განვითარებიდან სოციალური განვითარების გამოყვანა. სპენსერი უარყოფს პროგრესის სწორხაზობრიობას და ერთიანობას.

II. სოციოლოგიის საგანი - სოციოლოგია როგორც ობიექტური მეცნიერება შესაძლებელია:

1. „ბუნებრივი მიზეზობრიობის“ უზოგადესი კანონის არსებობის გამო, რომელიც საზოგადოებაშიც ისე მოქმედებს, როგორც ბუნებაში.
2. ყოველი მოვლენის ელემენტებისა და სტრუქტურის კანონზომიერი კავშირის არსებობის გამო. ისტორია და სოციოლოგია. ისტორია = ბიოლოგიას, მაშინ როდესაც სოციოლოგია სოციალური ორგანიზმის არსებობისა და განვითარების პირობებს სწავლობს. მისი „სოციოლოგიის საფუძვლები“ არის ეთნოგრაფიულ მასალაზე მთლიანი სოციოლოგიური სისტემის აგების პირველი ცდა. რუბრიკაში „სოციოლოგიის მონაცემები“ – გადმოცემულია პირველყოფილ ადამიანთა ფიზიკური და ემოციონალური, ინტელექტუალური და რელიგიური ცხოვრების რეკონსტრუქციის, მათი ძირითადი იდეებისა და წარმოდგენების გამორკვევის ცდა. „სოციოლოგიის ინდუქციებში“, მოცემულია საზოგადოების ზოგადი თეორია: გაანალიზებულია საზოგადოების, სოციალური ზრდის, სოციალური სტრუქტურის, სოციალური ფუნქციების, საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სისტემათა და

ორგანოთა ცნებები. ხოლო „სოციოლოგიის საფუძვლების“ მეორე ტომში უზარმაზარ ეთნოგრაფიულ მასალაზე დაყრდნობით განხილულია:

1. ოჯახურ ურთიერთობათა
2. ადათ-წესების (მათ შორის ჩვეულებების)
3. პოლიტიკური ინსტიტუტების (სახელმწიფო, სასამართლო, საკუთრება, საზოგადოებათა ტიპები, რელიგიური დაწესებულებების, სამრეწველო ინსტიტუტების) ევოლუცია. ამგვარად, სოციოლოგია მოიცავს ანთროპოლოგიას, ეთნოგრაფიას და ისტორიული განვითარების ზოგად თეორიას.

III. ორგანიზმი და ევოლუციონიზმი. სპენსერის სოციოლოგია ეყრდნობა ორ მთავარ პრინციპს: საზოგადოების როგორც ორგანიზმის გაგებას და სოციალური ევოლუციის იდეას. პირველი დაკავშირებულია სოციალური მთელის ერთიანობის გააზრების აუცილებლობასთან. წარმოადგენს თუ არა საზოგადოება რეალურ „არსებას“ თუ იგი მხოლოდ კრებისითი სახელია რამდენიმე ინდივიდის აღსანიშნავად, რომელსაც მხოლოდ ნომინალური არსებობა აქვს? იგი თვლის, რომ საზოგადოებას აქვს განსაკუთრებული სახის ყოფიერება, რომელიც რეალურად არსებობს. მართალია საზოგადოება შედგება ერთეულებისაგან, მთელი თაობებისა და დაჯგუფებებისაგან. მრავალი საუკუნის მანძილზე, ამ ერთეულთა გაერთიანება – დაჯგუფებაში საერთო მსგავსების მუდმივი შენარჩუნება ამ საზოგადოების მიერ დაკავებული ადგილის ფარგლებში მიუთითებს მათ მიერ შედგენილი აგრეგატის გარკვეულ კონკრეტულობაზე. სწორედ ეს თვისება და ნიშანი გვაძლევს იდეას საზოგადოების შესახებ. ჩვენ საზოგადოებას ვუწოდებთ მხოლოდ ისეთ გაერთიანებას, სადაც ბინადარმა ცხოვრებამ მიგვიყვანა საზოგადოების შიგნით მის შემადგენელ ნაწილთა განაწილების მუდმივობასთან“. საზოგადოება „რეალური საგანია“, მაგრამ არა არაორგანული აგრეგატის, არამედ ორგანული მთელის მსგავსია, რომელიც რთული და დინამიურია. ამიტომ სოციალური აგრეგატის გასაგებად სწორედ რომ ორგანიზმი გამოგვადგება. საზოგადოება არის ორგანიზმი.

მსგავსება საზოგადოებასა ანუ სოციალურ ორგანიზმსა და ბიოლოგიურ ორგანიზმს შორის:

1. საზოგადოება თავისი არსებობის დიდი ხნის განმავლობაში ისე იზრდება, ფართოვდება როგორც ორგანიზმი.
2. საზოგადოების ზრდის კვალობაზე მისი სტრუქტურაც ისევე რთულდება როგორც ბუნებრივი ევოლუციის პროცესში ორგანიზმის სტრუქტურა.
3. როგორც ბიოლოგიურ ისე სოციალურ ორგანიზმში სტრუქტურათა დიფერენციაციას თან ყვება ფუნქციათა ანალოგიური დიფერენციაცია.
4. ევოლუციის პროცესში ბიოლოგიურ და სოციალურ ორგანიზმების სტრუქტურისა და ფუნქციების დიფერენციაციას მოყვება მათი ურთიერთქმედების განვითარებაც.
5. ანალოგია საზოგადოებასა და ორგანიზმს შორის შეიძლება შევაბრუნოთ – ყოველი ორგანიზმი არის საზოგადოება.
6. საზოგადოებაში ისევე როგორც ორგანიზმში, მაშინაც კი როდესაც მისი მთლიანობა დარღვეულია – მკვდარია – მათ შემადგენელ ცალკეულ ნაწილებს შეუძლიათ არსებობის გაგრძელება, გარკვეული დროით მაინც – ამიტომ საზოგადოება შეგვიძლია განვიხილოთ ორგანიზმის ანალოგიურად. მაგრამ მათ შორის არსებითი განსხვავებაცაა:

1. ბიოლოგიური ორგანიზმებისაგან – რომელთა შემადგენელი ნაწილები წარმოქმნიან კონკრეტულ მთელს, რომლის ყველა ელემენტი მჭიდროდ და განუწყვეტლადაა ერთმანეთთან დაკავშირებული, – განსხვავებით საზოგადოება დისკრეტული მთელია, რომლის ელემენტები მეტ-ნაკლებად თავისუფალნი და გაფანტულნი არიან.

2. ინდივიდუალურ ორგანიზმში ფუნქციათა დიფერენციაცია ისეთია, რომ გრძნობისა და აზროვნების უნარი თავმოყრილია მხოლოდ მის განსაზღვრულ ნაწილებში, მაშინ როდესაც საზოგადოებაში ცნობიერება მოფრქვეულია მთელ აგრეგატში, ყველა მის ერთეულს შეუძლია განიცადოს განცხრომა და ტანჯვა თუ ერთნაირი ხარისხით არა, მაშინ დაახლოებით ერთნაირად მანც.

3. ცოცხალ ორგანიზმში ელემენტები არსებობენ მთელის გულისათვის, საზოგადოებაში კი პირიქით, საზოგადოება არსებობს თავისი წევრების კეთილდღეობისათვის. კონტისგან განსხვავებით, რომლის აზრითაც ინდივიდი საზოგადოების დამოუკიდებელი უჯრედიც კი არ არის და მასშია გათქვეფილი, სპენსერისათვის პირიქით, საზოგადოება ინდივიდთა მხოლოდ აგრეგატია. მასში ინდივიდის გათქვეფა დაუშვებელია. ამიტომ საზოგადოება „ზეორგანიზმია“.

ყოველ განვითარებულ საზოგადოებას აქვს ორგანოთა სამი სისტემა:

1. მხარდამჭერ-შემნარჩუნებელი – აწარმოებს აუცილებელ საარსებო საშუალებებს.
2. გამანაწილებელი – შრომის დანაწილების საფუძველზე უზრუნველყოფს სოციალური ორგანიზმის სხვადასხვა ნაწილთა კავშირს.
3. მარეგულირებელი – სახელმწიფოს სახით უზრუნველყოფს შემადგენელი ნაწილების მთელისადმი დაქვემდებარებასა და მორჩილებას.

საზოგადოების სპეციფიკური ნაწილებია დაწესებულება – ინსტიტუტები: საოჯახო, ადათობრივი, პოლიტიკური, საეკლესიო, პროფესიონალური და სამრეწველო. თითოეული მათგანი განიცდის ევოლუციას, მაგრამ როგორია ამ ევოლუციის კანონები? არსებობს ერთი ევოლუცია, რომელიც ყველგან ერთნაირად მოქმედებს.

განვითარება, ევოლუციის ყველა პროცესი მოიცავს ორ მხარეს: ინტეგრაციას და დიფერენციაციას. იგი იწყება საზოგადოებრივი ორგანიზმის რაოდენობრივი ზრდისაგან, მისი შემადგენელი ელემენტების რაოდენობის ან მოცულობის გაფართოებისაგან. ასეთ ზრდას აუცილებლად მოყვება მთელი სოციალური ორგანიზმის ფუნქციონალური და სტრუქტურული დიფერენციაციის პროცესი. პრიმიტიულ საზოგადოებაში მათი ნაწილები და ფუნქციები სუსტადაა დიფერენცირებული და ერთმანეთის მსგავსია. აქ ერთსა და იმავე სტრუქტურას შეუძლია შეასრულოს რამდენიმე ფუნქცია და რამდენიმე სტრუქტურას კი ერთი ფუნქცია. საზოგადოების ზრდის კვალობაზე ეს ერთფეროვნება (ჰომოგენობა) მრავალფეროვნებაზე (ჰეტეროგენობაზე) გადადის და რაც უფრო მრავალფეროვანი და დიფერენცირებულია საზოგადოების სტრუქტურები და ფუნქციები, მით უფრო განვითარებულია იგი. ამგვარად, შრომის დანაწილება არის განვითარების საყოველთაო მექანიზმი. ფუნქციათა დიფერენციაცია იწვევს მმართველი მექანიზმის არსებობის აუცილებლობას, რომელსაც უნარი ექნება უზრუნველყოს კერძო სტრუქტურათა შეთანხმებული მოქმედება. აქედან კი თვით მართვის პროცესთა გართულება და დიფერენციაცია. მას ემატება რელიგიურ და ადამიანთა ძალაუფლებაც.

საზოგადოების ტიპოლოგიზაცია. სპენსერი კონტან ერთად ერთ-ერთი პირველი მოაზროვნეა სოციოლოგიის ისტორიაში, რომელმაც საზოგადოების ორ ტიპად დაყოფა განახორციელა: სამხედრო და სამრეწველო საზოგადოებათა სახით.

სამხედრო ტიპის საზოგადოებაში „მთავრობის ეთიკა ომის ეთიკის იგივეობრივია“. ეს ნიშნავს, რომ საზოგადოება უიგივდება ჯარს, რომლის ნაწილი მოქმედია და ნაწილი უმოქმედო. მასში „ჯარი მობილიზებული საზოგადოებაა, ხოლო საზოგადოება ჯარია, რომელიც ისვენებს“.

– სამხედრო საზოგადოების ძირეული ნიშანია – ძალადობა. საყოველთაო სამხედრო ნაგებობაზე მიმთითებელი ნიშანია ერთეულთა განსხვავებულ მოქმედებათა წარმართვა ძალადობის გზით. სამხედრო საზოგადოებათა პოლიტიკის საფუძველია მტრობა. როგორც საგარეო ისე საშინაო პოლიტიკის საფუძველია – ძალადობა. ის კარგად იცავს საგარეო მტრებისაგან საზოგადოებას, მაგრამ ცუდად ასრულებს ქვეყნის შიგნით ადამიანთა უფლებების უზრუნველყოფის ფუნქციას, რადგან თავისუფლება ძალადობით არ მიიღწევა ამ ეტაპის საზოგადოება ინდივიდის თავისუფლებას სპობს და მას ცვლის მონობით, აქ ინდივიდი საშუალებაა სახელმწიფოს და საზოგადოების კეთილდღეობისა და მიზნების განხორციელების გზაზე.

– საზოგადოების მეორე ეტაპია სამრეწველო საზოგადოება. იგი სამხედროს საპირისპიროა, რამდენადაც მასში ინდივიდი საშუალებაა არა სახელმწიფოსა და საზოგადოების ხელში, არამედ მიზანია. ხოლო სახელმწიფო და საზოგადოება საშუალებებია. ისინი არსებობენ ინდივიდის კეთილდღეობისათვის. სამხედრო საზოგადოებაში სიცოცხლე საშუალებაა, მიზანია შრომა. სამოქალაქო საზოგადოებაში შრომა საშუალებაა, სიცოცხლე კი მიზანი, რომელსაც ეს საშუალება უზრუნველყოფს.

კოოპერაცია. თუ კოოპერაციის ცნებას გამოვიყენებთ ფართო აზრით, როგორც ყველა მოქალაქის ერთობლივ მისწრაფებებს, მაშინ ეს რეჟიმი შეიძლება შემდეგნაირად განისაზღვროს. ერთია ძალისმიერი კოოპერაციის, მეორე ნებაყოფლობითი კოოპერაციის სისტემა.

ორგანიცისტული მიმართულება სოციოლოგიაში. სპენსერი

თანამედროვე სოციოლოგია წარმოდგენილია მრავალი მიმდინარეობით: ფსიქოლოგიზმი, ემპირიული პოზიტივიზმი, ბიოლოგიზმი, სტრუქტურული ფუნქციონალიზმი, ფენომენოლოგიზმი, ნორმატივიზმი და სხვა. მრავალი მათგანი გაერთიანებულია ერთი საერთო ტენდენციით: სოციალური ცხოვრება და სოციალური მოვლენები ახსნას ორგანიზმთან ანალოგიის გზით, ბიოლოგისტური სოციოლოგიის მეშვეობით. ყოველივე ეს, გარდა უშუალოდ ბიოლოგისტური სოციოლოგიისა, განსაკუთრებით კარგად ვლინდება სტრუქტურულ ფუნქციონალიზმში. ამას ადასტურებს ცნობილი ამერიკელი ფუნქციონალისტის ტალკოტ პარსონსის აღიარება: "უკანასკნელ დროს ევოლუციური იდეებისადმი ინტერესი აღდგა, ინტერესი, რომელსაც მთლიანად იზიარებს ამ სტრიქონების ავტორიც. ამ აღდგენას ბევრად უწყობდა ხელს ბიოლოგიური და სოციალური მეცნიერებების კავშირთა შემდგომი განვითარება და განმტკიცება, რომელიც სულ უფრო მეტად სარწმუნოდ ადასტურებს იმას, რომ მათი, როგორც "სიცოცხლის შესახებ მეცნიერებათა", განუწყვეტელი ერთიანობა საფუძველმდებლური ხასიათისაა. თუ ეს ნამდვილად ასეა, მაშინ ევოლუციის ფუნდამენტური კონცეფცია საერთოა ორივე მეცნიერებისათვის. ევოლუციისადმი ეს განახლებული ინტერესი

მჭიდროდაა დაკავშირებული უკანასკნელ დროს შედარებითი ანალიზის მოცულობის სწრაფ გაფართოებასთან". (377). ბიოლოგიზმი სოციოლოგიაში, რომელიც წარმოიშვა და განვითარდა ინგლისური და ფრანგული სოციოლოგიის ნიადაგზე, შემდგომ გავრცელდა გერმანიაში და ამერიკის შეერთებულ შტატებში. ბიოლოგისტური სოციოლოგიის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება – ორგანიზმი, ჩვენი აზრით, აუცილებლად უნდა განვიხილოთ შემდეგ გარემოებათა გამო: თანამედროვე სოციოლოგიურ ლიტერატურაში ორგანიზმის ფუნქციონირების სპენსერისა და მისი მიმდევრების როლი სოციოლოგიის განვითარებაში სხვადასხვანაირად ფასდება. ასე მაგ., ალვინ ბოსკოვი, სტატიაში – "საზოგადოებრივი აზრიდან სოციოლოგიურ თეორიამდე" – აღნიშნავს, რომ სპენსერი გახდა "ინტელექტუალური კურიოზი", რომ მისმა შრომებმა მნიშვნელობა დაკარგა. (24). მეორე სტატიაში ალვინ ბოსკოვი და მისი თანაავტორი შერმერჰორნი აღნიშნავენ, რომ სპენსერის შრომები დიდი ხანია გაუსაღებელ საქონელს წარმოადგენს. (90). საპირისპირო აზრს ავითარებს ამერიკელი სოციოლოგი უოლტერ ბაკლი. მისი აზრით, სპენსერი არის დამწყები იმ მნიშვნელოვანი ხაზისა, რომელმაც ხელი შეუწყო ფუნქციონალურ ანალიზს. ბაკლი აღნიშნავს, რომ სპენსერისა და შეფლეს იდეები ამერიკაში სამხერისა და კელერის მეშვეობით გადავიდა, რომ სამხერი, ამერიკელი ფუნქციონალისტების პირველი ცნობილი წარმომადგენელი, "სპენსერელია ამერიკულ სამოსში". (272_273).

კიდევ მეტი, როდესაც სოციოლოგიის ისტორიკოსის წინაშე ისმის საკითხი ფუნქციონალიზმის განსაზღვრის შესახებ, ბაკლი პირველ რიგში მიუთითებს ბიოლოგიზმზე, როგორც ძირითად ნიშანზე, იგი წერს: "ჩვენ განსაკუთრებით აღვნიშნავთ სტრუქტურულ-ფუნქციონალურ შეხედულებას, რომელიც თავის შთაგონებას ძირითადად ბიოლოგიის მეთოდოლოგიიდან იღებს". (286). ეს გასაგებიცაა, რადგან თანამედროვე ამერიკულ სოციოლოგიაში ფუნქცია გაგებულია, როგორც სიცოცხლის შენარჩუნებისათვის ბრძოლა. სოციოლოგიის ეს ძველი იდეა ახლაც მნიშვნელოვანია ამერიკულ სოციოლოგიაში. ჩვენი აზრით, მიუხედავად ზოგიერთი სოციოლოგის ცდისა, უარყოს სპენსერის მემკვიდრეობის გავლენა თანამედროვე სოციოლოგიაზე, არსებობს იმის უტყუარი ნიშნები, რომ სპენსერიანელობა ახლაც განსაზღვრულ როლს ასრულებს სოციოლოგიაში. რასაკვირველია, იგი ამჟამად ისეთი გავლენით არ სარგებლობს, როგორც მე-19 საუკუნეში; მაგრამ მოსაზრება, რომ მან სავსებით დაკარგა მნიშვნელობა, უსაფუძვლოა. უპირველეს ყოვლისა, სპენსერელთა გავლენას მოწმობს, როგორც აღვნიშნეთ, სოციალური სტრუქტურის სპენსერისეული ანალიზის განვითარება თანამედროვე სოციოლოგიაში. ასევე ინსტიტუციონალიზმი (სოციალური ინსტიტუტების კლასიფიკაციის სახით) და ფუნქციონალიზმი.

სპენსერის იდეები თანამედროვე სოციოლოგიაშიც აისახა. სპენსერის სოციოლოგიის ერთ-ერთი ძირითადი კატეგორია – წონასწორობა – თანამედროვე სოციოლოგიაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. ამერიკელი სოციოლოგი ტალკოტ პარსონსი სისტემათა ძირითად დამახასიათებელ ნიშნად თვლის ურთიერთდამოკიდებულებას, რომელშიც წესრიგია განმსაზღვრელი. ეს წესრიგი კი წონასწორობის ცნებით გამოიხატება. "სისტემის განსაკუთრებულ ზოგადსა და ძირითად თავისებურებას წარმოადგენს ურთიერთდამოკიდებულება ნაწილებსა და ცვლადებს შორის, რაც ეწინააღმდეგება შემთხვევით ცვალებადობას, სხვა სიტყვით რომ ვთქვათ, ესაა სისტემაში შემავალ კომპონენტთა ურთიერთობის წესი. ეს წესი ... ზოგადი ფორმით წონასწორობის ცნებაში გამოიხატება". (292).

ბაკლის ცდა, ეს წონასწორობა განასხვავოს კონფლიქტის საპირისპირო ვითარების აღმნიშვნელი წონასწორობისაგან, დადებით შედეგს არ იძლევა, რადგან აქ სისტემის კომპონენტთა წონასწორობაზეა ლაპარაკი, რაც თვით სისტემის უკონფლიქტობისა და წონასწორობის წყაროა. ავტორი წერს: "სოციალური სისტემა, თუ იგი მართლაც მოქმედი სისტემაა, წონასწორობის მდგომარეობაში იმყოფება". (292-292).

უნდა აღინიშნოს, რომ სპენსერისეულ იდეებს დღესაც ჰყავს თავისი მიმდევრები. ერთ-ერთი მათგანია გერმანელი სოციოლოგი რუდოლფ კინსკი.

სოციოლოგიაში ბიოლოგისტური მიმართულება მე-19 საუკუნეში წარმოიშვა. მისი ბუნების გაგებისა და განვითარების საფუძველი იმ დროისათვის დაწინაურებულ მეცნიერებებში უნდა ვეძებოთ. მე-19 საუკუნე საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა განვითარების ხანა იყო: განსაკუთრებული წარმატება ბიოლოგიას ხვდა, სახელდობრ მაშინ შეიქმნა დარვინის ევოლუციონისტური თეორია, მოძღვრება სხეულთა უჯრედოვანი აგებულების შესახებ და ა.შ. ამ პერიოდში მოღვაწეობდა მრავალი ცნობილი ბუნებისმეტყველი: გეოლოგი _ ლაიელი, ემბრიოლოგი _ ბერი, ბიოლოგი _ ვაისმანი და სხვები, რამაც დიდი გავლენა მოახდინა სოციოლოგიაზე. რადგან ამ ახალფუნდამენტულ მეცნიერებას ჯერ კიდევ არ შეეძლო საკუთარ ძალებს დაყრდნობოდა, იგი იძულებული გახდა, რომელიმე განვითარებულ მეცნიერებას მიჰკედლებოდა, ასეთი კი პირველ რიგში ბიოლოგია აღმოჩნდა. ეს იყო სოციოლოგიაში ბიოლოგიური მიმართულების წარმოშობისა და განვითარების ერთ-ერთი მიზეზი. მაგრამ ბიოლოგიზმის განვითარება სოციოლოგიაში მარტო ამით როდი ამოიწურება.

სოციოლოგიის ფუძემდებლებმა _ კონტა და სპენსერმა _ მოგვცეს მეცნიერებათა კლასიფიკაცია. სპენსერის კლასიფიკაციაში კიბისებური განლაგების ბოლო საფეხურზე აღმოჩნდა სოციოლოგია, მის უშუალო წინამძღვრად კი გამოცხადდა ფსიქოლოგია და ბიოლოგია, ე.ი. ბიოლოგია, როგორც უმაღლესი და ურთულესი სფერო, მის წინ მდგომ მეცნიერებათაგან (ასეთები იყო: მათემატიკური, მექანიკური, ფიზიკური, ქიმიური მეცნიერებანი) ყველაზე ახლოს აღმოჩნდა სოციოლოგიასთან და, ბუნებრივია, სოციოლოგიამაც პირველ რიგში მას მიმართა საკუთარი ცნებების დადგენისა და განსაზღვრისათვის.

მესამე მიზეზი, რამაც გამოიწვია სოციოლოგიის ორიენტაცია ბიოლოგიაზე, ეს იყო საზოგადოების გაგება როგორც მექანიკური არაორგანული აგრეგატისა, რაც მექანიკურ-მატერიალისტებმა ჯერ კიდევ XVII _ XVIII საუკუნეებში სცადეს, მაგრამ სასურველ შედეგს ვერ მიაღწიეს.

ბიოლოგისტური სოციოლოგია წარმოიშვა როგორც საზოგადოების მექანიკურ სისტემად განხილვის უარყოფა. ბიოლოგისტებმა მართებულად მიუთითეს, რომ სოციალური პროცესები სიცოცხლისეულია და მათი გაგება სიცოცხლესმოკლებულ მექანიკურ პროცესებზე დაყვანით შეუძლებელია, რომ საჭიროა საზოგადოების, როგორც ცოცხალი ორგანიზმის ახსნაში ამოსავალი იყოს ანალოგია ცოცხალ ორგანიზმთან. როგორი ცალმხრივიც არ უნდა გვეჩვენოს დღევანდელი ჰორიზონტიდან ბიოლოგისტური სოციოლოგია, მექანიციზმის წინააღმდეგ ის ძირითადად მართალია. მისი დამსახურებაა, რომ მექანიციზმი საზოგადოების გაგებაში, რომელიც ბატონობდა მეთვრამეტე საუკუნის ბოლომდე, XIX საუკუნეში წარსულის კუთვნილება გახდა. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მექანიკის კანონებით საზოგადოების ახსნის წინააღმდეგ ლაშქრობის მართებულობის მიუხედავად, რატომ დასჭირდა სოციოლოგიას ბიოლოგიისთვის მიემართა, ხომ იყო მეცნიერებანი, რომლებიც სოციალურის სფეროს შეისწავლიდნენ, თუნდაც ისტორია და ბუნებრივად სოციოლოგია მას უნდა დაკავშირებოდა, მაგრამ ეს გზა გამოუსადეგარი აღმოჩნდა თვით ისტორიის მეცნიერების მიზეზით. რაც შეეხება ისტორიას, იგი განვითარების იმ საფეხურზე მეტად ჩამორჩენილი იყო. რუსი ფილოსოფოსის ა. ტრაჩევსკის მხატვრული თქმით, ისტორია სოციოლოგიის ღვიძლი დაა, მაგრამ XVIII საუკუნის ისტორია თვითონაც ახალ ფუნდამენტულ ბავშვს ჰგავდა, ამიტომაც მას სოციოლოგიისათვის სარგებლობის მოტანა არ შეეძლო: "სანამ ისტორია, საზოგადოებრივ მეცნიერებათა ეს ჭეშმარიტი წყარო, არტახებში იყო, სოციოლოგია მუდმივად უფსკრულის პირას იდგა, მას ყოველ წუთს მოელოდა საფრთხე... ჩავარდნისა". (6) ისტორიის ასეთ მდგომარეობას ბიოლოგისტური სოციოლოგიის ფუძემდებელი სპენსერი შემდეგი სიტყვებით გამოხატავდა: "ისტორიის მეცნიერებაში ცოდნის ღირსება შემდეგნაირად ფასდება: ზევსის სასიყვარულო

თავგადასავლების ჩამოთვლაში შეცდომის დაშვება სამარცხვინოდ ითვლება, მართონის ბრძოლის ხელმძღვანელთა სახელების უცოდინარობა – არასაქებრად, ხოლო ლიკურგეს დროის სოციალურ პირობათა ან არეოპაგის წარმოშობისა და მოვალეობის უცოდინარობა – საპატიოდ". (27).

ამრიგად, სოციალურ მოვლენებში ისტორიას არ შეეძლო მოეცა არსებითი და ძირითადი მხარეები, ამიტომ იგი ვერც სოციოლოგიას გაუწევდა არსებით დახმარებას. ამრიგად, ბიოლოგია გახდა სოციოლოგიის საფუძველი იმ ზომამდე, რომ ერთ-ერთმა სოციოლოგმა სოციოლოგიას "ბიოლოგიის ქალიშვილი" უწოდა. დე-რობერტის აზრით, "სოციოლოგიას თავისი ძირითადი ფესვები ბიოლოგიაში აქვს, რომელშიც უნდა შევიდეს მთელი ფსიქოფიზიკაც".

ბიოლოგისტური სოციოლოგია ორი მიმართულებით განვითარდა: ბიოლოგიზმის საფუძველზე აგებული სოციოლოგიური თეორია, ერთი მხრით, შეეცადა სოციალური სტრუქტურა ბიოლოგიური ორგანიზმის სტრუქტურით აეხსნა, ბიოლოგისტური სოციოლოგიის ამ მიმართულებამ შეადგინა ორგანიციზმი სოციოლოგიაში. ამ მიმართულების წარმომადგენლებია: სპენსერი, ფულიე, შეფლე, ლილიენფილდი, ვორმსი, ოპენჰაიმერი, ჰერტიცი, კინსკი და სხვ. ამ სკოლის ზოგიერთ წარმომადგენელს კონტიც ბიოლოგისტ სოციოლოგად მიაჩნია, ზოგი კი არისტოტელედან იწყებს ორგანიციზმის ქრონოლოგიას. მაგრამ, ფაქტობრივად, ორგანიციზმის ფუძემდებლად სპენსერი უნდა ჩაითვალოს, რადგან ორგანიციზმთან ანალოგიის პრინციპით საზოგადოების ახსნა მხოლოდ სპენსერთან იქცა ძირითად გზად.

ბიოლოგისტური სოციოლოგიის მეორე სკოლაა სოციალ-დარვინიზმი. ამ მიმართულების ძირითადი ნიშანია მცენარეთა და ცხოველთა სამყაროსთვის დამახასიათებელი კანონების გავრცელება საზოგადოებაზე, ბიოლოგიური ფაქტების წარმოდგენა სოციალური ფაქტების ნაცვლად და სოციალურის ბიოლოგიურზე დაყვანა. ამ სკოლის წარმომადგენლებია: ლანგე, ლიაპუჟი, ამონი, ვოლტმანი და სხვ.

ორგანიცტული სოციოლოგიის წარმომადგენელთა შეხედულებანი ორგანიციზმსა და საზოგადოებას შორის ანალოგიის შესახებ არსებითად არ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, მაგრამ მათ შეხედულებათა ევოლუციაზე მაინც შეიძლება ლაპარაკი. სახელდობრ: სპენსერის შემდგომ ორგანიციზმის წარმომადგენელთა ნაწილი, გარდა იმისა, რომ დაწვრილებით იხილავს საზოგადოებასა და ორგანიციზმს შორის ანალოგიას, თავის სოციოლოგიურ თეორიას სოციალ-დარვინიზმს უახლოებს. ამ მხრივ ყველაზე მეტად გამოირჩევა რენე ვორმსი. ზოგჯერ ბიოლოგისტური სოციოლოგია წარმოდგენილია სამი მიმართულებით: ორგანიციზმი, სოციალ-დარვინიზმი და რასობრივი ანთროპოლოგიზმი ანუ ანთროპოსოციოლოგია. ტრადიციულად ბოლო ორი მიმართულება ერთად განიხილებოდა როგორც სოციალ-დარვინიზმი. ბიოლოგისტური სოციოლოგია სამწევროვანი სქემითაა წარმოდგენილი. იგორ კონის რედაქციით გამოსულ კრებულში (67-69). ამ შრომაში აღნიშნულია, რომ სოციალური განვითარების ახსნაში ისტორიული თეორიების მხრივ ამა თუ იმ ბუნებრივ ფაქტორთა, ან მამომრავებელ ძალთა წინ წამოწევა საფუძველად ედება ამ თეორიათა კლასიფიკაციას. ასე, მაგალითად, "ბიოორგანული სკოლა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა სოციალური მთელის სტრუქტურას; რასობრივ-ანთროპოლოგიური – ადამიანის ბიოლოგიურ ბუნებას, მისი რასობრივი ნიშნების და გენოტიპის გავლენას საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე; სოციალური დარვინიზმი – არსებობისათვის ბრძოლას და ბუნებრივ შერჩევას". (55). ბიოლოგისტური სოციოლოგიის ამ სახით წარმოდგენა მომგებიანია, რადგან დიფერენციაციის ზრდასთან ერთად კრიტიკა უფრო კონკრეტულ ფორმას იღებს. ერთ-ერთი ჯგუფი ორგანიციზტებისა სოციოლოგიურ იდეებსა და მათ ორგანიციზმს საზოგადოებრივი განვითარების ფსიქიკური

ფაქტორებით ახსნას უკავშირებს და ფსიქოლოგიზმის პრინციპებზე გადადის. ასეთია, მაგალითად, ფრანც ოპენჰაიმერი.

ორგანიცისტთა ერთი ნაწილი საზოგადოების ამა თუ იმ მხარის შესწავლაზე სპეციალდება და ოჯახის, სახელმწიფოს ან სხვა რომელიმე საზოგადოებრივი უჯრედის მსგავსებას ეძებს ორგანიზმთან; მეორე მიმართულება კი ზოგადი სოციოლოგიის პოზიციებზე რჩება და საკითხს სვამს არა ცალკეული უჯრედების, არამედ მთელი საზოგადოებისა და ორგანიზმის ანალოგიაზე. ორგანიციზმი ძირითადად უნდა დახასიათდეს ზოგადი სოციოლოგიის წარმომადგენელთა თვალსაზრისის მიხედვით. ეს კი ნიშნავს, რომ ორგანიზმის კრიტიკის ამოსავლად უნდა ავიღოთ ჰერბერტ სპენსერის მოძღვრება – ჯერ ერთი, იმის გამო, რომ სპენსერი იყო სოციოლოგიაში ბიოლოგიზმის პირველი წარმომადგენელი; მეორე იმიტომ, რომ სპენსერი ოგიუსტ კონტთან ერთად ფილოსოფიაში იყო პირველი მესიტყვე ახალი მიმდინარეობისა – პოზიტივიზმისა; მესამე იმიტომ, რომ თუმცა სპენსერს მრავალი მიმდევარი ჰყავდა, მაგრამ თეორია შესწავლილი და გაკრიტიკებული უნდა იქნეს არა ეპიგონების, არამედ ამ თეორიის პიონერების მოძღვრებაში.

ამ მოსაზრებით ხელმძღვანელობდა პროფ. კ. გორდელაძე შრომაში: "ორგანიცისტული მიმართულება სოციოლოგიაში", როდესაც ორგანიციზმის ახსნისას ძირითადად ჰერბერტ სპენსერის ნააზრევს ყოველმხრივი გადმოცემითა და არგუმენტირებული კრიტიკით კმაყოფილდებოდა.

სოციოლოგიის ისტორიაში სპენსერი შევიდა როგორც ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულების ფუძემდებელი; თუმცა ამ მიმართულებამ დროთა სვლას ვერ გაუძლო, ისტორიული გახდა წარსულისადმი კუთვნილების აზრით, სპენსერის სოციოლოგიურ მოძღვრებაში არის ერთი მომენტი, რომელიც ინარჩუნებს თავის ღირებულებას, ესაა სოციოლოგიის, როგორც მეცნიერების, დაფუძნების ცდა. სოციოლოგიის პრობლემები ანტიკურობიდან იდგა. ცალკე მეცნიერებად მისი ფორმულირება მიეწერება კონტს, მაგრამ მას არ უცდია სოციოლოგიის, როგორც მეცნიერების დაფუძნება. ის, რაც კონტმა გააკეთა მათემატიკის, ბუნებისმეცნიერების და მეტაფიზიკის მიმართ, მათი არსებობის უფლების შესახებ საკითხის დასმით, სოციოლოგიის მიმართ პირველად გააკეთა სპენსერმა. მან მოხაზა სოციოლოგიის მეცნიერების სფერო, აჩვენა მისი აუცილებლობა და გაანალიზა სიძნელეები, დაკავშირებული ამ მეცნიერების დაფუძნებასთან. ეს სიძნელეები დღესაც დგას სოციოლოგიის წინაშე. ამიტომ მათი გაცნობიერება არის სპენსერის ნააზრევს ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მომენტი სოციოლოგიურ მემკვიდრეობაში. ეს საკითხი მან დააყენა შრომაში – "სოციოლოგია, როგორც შესწავლის საგანი", რომელიც ამერიკელ მეცნიერთა თხოვნით "საერთაშორისო სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში" შესატანად შექმნა. სპენსერს იგი მიაჩნდა მისი "სოციოლოგიის საფუძვლების" შესავლად. ამ თხზულებამ საშუალება მომცა, შევჩერებულიყავი სოციოლოგიის მეცნიერული კვლევის საქმეში მრავალ კერძო საკითხთა განხილვაზე. ამ კერძო საკითხთა გადმოცემისას მე შემეძლო არ მოვრიდებოდი დალაგების ისეთ წესს, რომელიც მეტად უადგილო იქნებოდა სერიოზულ ფილოსოფიურ ტრაქტატში, როგორადაც უნდა ჩავთვალოთ "სოციოლოგიის საფუძვლები", (77, 6).

სპენსერი, პირველ რიგში, აღნიშნავს სოციალურ მოვლენათა სირთულეს ბუნებრივ მოვლენებთან შედარებით. თუ ბუნებაში მიზეზობრივი კავშირები ნათლად ვლინდება, საზოგადოებაში დახლართული ფორმა აქვს, იმის შედეგად, რომ საზოგადოება სამყაროს ყველაზე რთული ელემენტია. ამას ისიც ემატება, რომ საზოგადოებრივი მოვლენებისადმი დამოკიდებულებაში ნაკლებად ხდება დაკვირვება, შედარება სხვა რეგიონების თუ ეპოქების მოვლენებთან, რომელთა მეშვეობით, ინდუქციით შეგვიძლია გავიგოთ ამა თუ იმ სოციალური მოვლენის ღირებულება. აქ მეცნიერულ მიდგომას ცვლის საკუთარი წარმოდგენისა და განცდის საფუძველზე შეფასება. არ ითვალისწინებენ იმ შედეგებს, რაც ამ მოვლენის დანგრევას

შეიძლება მოჰყვეს, ასევე მის კავშირს სხვა მოვლენებთან. განმსაზღვრელი გამოდის საგაზეთო თუ საჟურნალო ინფორმაციები, მოგზაურთა დღიურები, საკუთარი სიმპათიები თუ ანტიპათიები, ამიტომ სოციალური ცხოვრების წარმართვა მეცნიერულ ნიადაგს მოკლებულია. ეს იმიტომ კი არ ხდება, რომ სოციალური მოვლენები არ ექვემდებარება შემეცნებას, ან რომ მათი შემეცნების წინასწარი განჭვრეტა შეუძლებელია. არა, ყველაფერი ეს შეიძლება უფრო მისაწვდომი იყოს, ვიდრე ბუნების კანონზომიერება და კავშირები, მაგრამ გარკვეული ცრურწმენები ხელს გვიშლის, სოციალურს მივუდგეთ მეცნიერულად. სპენსერი აქ მიზნად ისახავს იდოლების ისეთსავე ანალიზს, როგორც ბეკონმა გააკეთა. სპენსერის აზრით, ერთ-ერთი ასეთი ცრურწმენათაგანია ის აზრი, თითქოს სოციალურ მოვლენებში ბევრი რამ თავისთავად ცხადია, ანბანური ჭეშმარიტებაა. ჩვენ ამოსავლად ვიხდით აქსიომებად გამოცხადებულ ამ "ანბანურ ჭეშმარიტებებს", რომლებიც ფაქტობრივად არაფრით არაა დასაბუთებული. ასე მაგალითად, დანაშაულის ზრდის შემთხვევაში მატულობს სასჯელის ზომა. რატომ? იმიტომ, რომ ფიქრობენ, თითქოს "დანაშაულთა წარმატებითი აღკვეთა სასჯელის სიმკაცრის პროპორციულია", მაგრამ არის უამრავი მასალა, რომელიც ადასტურებს, რომ სასჯელის შემსუბუქებამ დანაშაულის გაზრდა კი არ გამოიწვია, არამედ შემცირება. აღმოჩნდა, რომ ადამიანს რაც უფრო ენდობიან, მით უფრო კარგად იქცევა. თუ ვფიქრობდით, რომ მხოლოდ დასჯით შეგვიძლია დანაშაულის თავიდან აცილება, სინამდვილემ სხვა გვიჩვენა. კერძოდ, არსებობს მოვალეობისა და პატიოსნების გრძნობა, რომელიც უფრო ქმედითია, ვიდრე სასჯელის შიში. სპენსერს მოჰყავს მრავალი მაგალითი. რომელნიც გავრცელებული სტერეოტიპების საწინააღმდეგოა, რაც იმაზე მიგვითითებს, რომ არ შეიძლება საზოგადოების შესახებ აპრიორული მსჯელობა. სოციალური სამყარო შესწავლილ უნდა იქნეს ემპირიულად. უნდა დავაკვირდეთ მის ისტორიას და ვიმოქმედოთ მის საფუძველზე. სხვაგვარად ვერ წარვმართავთ სოციალურ ცხოვრებას და ვერ ვწვდებით მის განმსაზღვრელ მიზეზებს. "საზოგადოებრივი მოვლენების წარმოშობის კვლევისას აღმოჩნდა, რომ სპეციალური მიზნები, რომელნიც მოსალოდნელი იყო და რომელთა შესახვედრად ემზადებოდნენ, ან დროებით იყო მიღწეული, ან სრულიადაც არ მიღწეულა. მაშინ, როცა ცვლილებები, რომლებიც მოხდა, სინამდვილეში შეუმჩნეველად დარჩენილმა მიზეზებმა განაპირობა". (77, 15). სოციოლოგია რომ მეცნიერება გახდეს, აუცილებელია, სოციალური მოვლენები წინასწარხედვადი იყოს. ეს კი მათ ყოველმხრივ შემეცნებას მოითხოვს. "სოციოლოგიის მოძღვრება მხოლოდ მაშინ შეიძლება მეცნიერული იყოს, როცა თვალს მივადევნებთ კავშირს უახლოეს და შორეულ მიზეზებს შორის, ასევე იმ გზას, რომელიც გადის პირველადი მოქმედებიდან მეორეულისკენ, მეორეულიდან, მესამეულისკენ. ამ გზით გაიფანტება მთარული შეცდომა, რომ არსებობს საზოგადოებრივ დაავადებათა განკურნების რადიკალური საშუალებანი". (77, 22). სპენსერი ევოლუციონისტია და მისგან რადიკალურ საშუალებათა გამართლებას არ უნდა მოველოდეთ, მაგრამ მისი მოთხოვნა, რომ სოციოლოგია მეცნიერული გახდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გათვალისწინებული იქნება არა მხოლოდ უახლოესი, არამედ შორეული მიზეზებიც და შედეგებიც, ძალზე მნიშვნელოვანია. ეს იქიდანაც ჩანს, რომ ამ მოთხოვნას სხვებიც იმეორებენ ბუნების მიმართ ადამიანთა დამოკიდებულებაში, რომლის გაუთვალისწინებლობამ მიგვიყვანა ევოლოგიურ კრიზისამდე. სპენსერი სვამს კითხვას: არსებობს თუ არა სოციოლოგია, როგორც მეცნიერება? ეს კითხვა გამოწვეულია იმით, რომ სოციალურ მოვლენებზე მსჯელობენ მათი შესწავლის, მეცნიერული შემეცნების გარეშე. ყოველი პოლიტიკოსი თუ მორალისტი აყენებს საზოგადოების გარდაქმნის თეორიას, მაგრამ არ ეძებს საზოგადოების განმსაზღვრელ კანონებს; კიდევ მეტი, სოციალური მოვლენების მიზეზებისადმი საერთოდ გულგრილობას იჩენენ. ადამიანებს უმთავრესად ბიოგრაფიული და სათავგადასავლო ისტორია აინტერესებთ. სოციალური მოვლენის განვითარებას კი ყურადღების გარეშე ტოვებენ. ამიტომ ისტორიაში ბატონობს მითოლოგია, თქმულებები, "რაც

შეხება ცნობებს სოციალურ წყობაზე, ჩვევებზე, ზნეობის ცნებებზე, ეს აღიქმება მხოლოდ იმ ზომით, რა ზომითაც გვხვდება ბიოგრაფიებში". (77, 27).

სპენსერის აზრით, ისტორიის დიდი პიროვნებებით განპირობებულობის ახსნის ცდა და მასზე სოციალურის შესახებ ცოდნის დამყარება ვერც ისტორიას და ვერც სოციოლოგიას ვერ გახდის მეცნიერებად. ის ებრძვის არა მარტო კარლეილის გმირებისა და ბრზოს თეორიას, არამედ ყოველ ისტორიოგრაფიას, რომელიც აგებულია პოლიტიკურ ისტორიაზე და დიდ პიროვნებათა, მეფეთა თუ მხედარმთავართა მატიანეს წარმოადგენს. სპენსერის აზრით, გმირების თეორია შეიძლება აკმაყოფილებდეს ადამიანს, სანამ ის შემოიფარგლება ზოგადი ფრაზებით და არ იჭრება სოციალურის სიღრმეში; როცა მოვითხოვთ საკითხის ჯერარსულ გაშუქებას, გმირების ჰიპოთეზა არასაიმედო ჩანს. მას საფუძველს აცლის საკითხის დასმა იმის შესახებ, საიდან წარმოიშობიან ეს გმირები, სადაა მათი წყარო? აღმოჩნდება, რომ დიდი ადამიანი თვითონაა სოციალურ ვითარებათა შედეგი. დიდ ადამიანს სოციალურში ბევრი რამის შეცვლა შეუძლია, მაგრამ ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მის მიერ მოხდენილ ცვლილებებს სხვა ცვლილებები უძლოდა წინ და სანამ თავის საზოგადოებას გადააკეთებს, მანამ ამ საზოგადოებამ თვითონ ის უნდა შექმნას, ისე, რომ, ცვლილებები, რომელთა ავტორად ის ითვლება, მის წინამორბედ თაობათა მიზეზები უნდა ვეძებოთ იმ პირობებში, რომლებმაც შექმნეს დიდი ადამიანი და შემდგომში მისი ცვლილება. ამიტომ, სპენსერის აზრით, დიდ ადამიანთა თეორიაზე აგებული მოძღვრება ფაქტობრივად სოციალური მეცნიერების უარყოფაა, თუმცა მის ავტორებს ასეთი მიზანი არ ჰქონდათ დასახული.

სპენსერი განიხილავს სოციოლოგიის უშუალოდ უარყოფელთა თვალსაზრისსაც. მათი არგუმენტაცია ამოდის იქიდან, რომ მეცნიერება უნდა იყოს მოძღვრება ბუნებრივ მიზეზთა შესახებ, რომელნიც ერთგვარობის პრინციპს ემყარება. თუ ადამიანი თავისუფალი ნებელობის საფუძველზე მოქმედებს, ის არ ყოფილა დეტერმინებული, ამიტომ მის შესახებ მეცნიერებაც არ იქნება, რადგან ვერ განსაზღვრავ წინასწარ, როგორ იმოქმედებს ადამიანი ამა თუ იმ სიტუაციაში. სპენსერი არ ეთანხმება ამ მოსაზრების საფუძველზე სოციოლოგიის მეცნიერების უარყოფის შესაძლებლობას, რადგან ფიქრობს, რომ მეცნიერების ცნება აქ ვიწრო აზრითაა გაგებული. არაა სავალდებულო, მეცნიერება ყველა მოვლენას ერთნაირად განსაზღვრავდეს წინასწარ. "მეცნიერების წინასწარხედვის როგორც რაოდენობრივ, ისე თვისებრივ განსაზღვრულობას სხვადასხვა ხარისხი გააჩნია და რადგან მოვლენათა გარკვეული ჯგუფისადმი მხოლოდ მიახლოებითი წინასწარხედვაა შესაძლებელი, არ შეიძლება დავასკვნათ, რომ ამ მოვლენების შესახებ მეცნიერება არ არსებობს. (77, 35). სპენსერი ასაბუთებს, რომ სოციალურ მოვლენებს, მრავალფეროვნების მიუხედავად, გარკვეული განსაზღვრულობა ახასიათებთ და მათ მიმართ შესაძლებელია მიახლოებითი წინასწარხედვა, რაც სოციალური მეცნიერების არსებობის საფუძველია. შეიძლება სოციოლოგია არ არის ზუსტი მეცნიერება, მაგრამ მისი წინასწარხედვა, რომლის განზოგადება შესაძლებელია, მეცნიერულია, სოციოლოგიაში შეიძლება გამოყვანილ იქნეს საშუალო მაჩვენებლები, რომლებიც განსაზღვრავენ მოვლენათა დიდი ჯგუფის საერთო ტენდენციას. სპენსერი აქ უახლოვდება სოციალურ მოვლენათა სტატისტიკური კანონზომიერების აღიარებას, რაც თანამედროვე სოციოლოგიის ერთ-ერთი აქტუალური საკითხია. სპენსერის აზრით, მოვლენათა დიდ ჯგუფთათვის საერთო ტენდენციის "აღიარება ნიშნავს, დასაშვებად მივიჩნიოთ სოციალურ მოვლენათა წინასწარხედვა და, მაშასადამე, სოციალური მეცნიერების არსებობის შესაძლებლობაც". (77, 43). სპენსერის აზრით ბუნებაშიც არაა შესაძლებელი ყოველი ცალკეული მოვლენის განსაზღვრა. მიზიდულობის კანონი არ ირღვევა იმ შემთხვევაში, თუ აგდებულ სხეულს რაიმე შეაჩერებს და ეს ფაქტი კანონსაწინააღმდეგო კი არ არის, არამედ იმის შედეგია, რომ ვერ ვანგარიშობთ მოვლენის კონკრეტულ კოორდინატებს. თუ ეს ასეა ბუნების მოვლენებში, მითუმეტეს იქნება საზოგადოებაში. ჩვენ არ შეგვიძლია განვსაზღვროთ

ახალშობილი ბავშვის მომავალი _ როდის, რისგან და და რა პირობებში მოკვდება, რას მიაღწევს და თუ იცხოვრებს საერთოდ. მაგრამ ზოგიერთი რამ შეგვიძლია დანამდვილებით ვთქვათ, თუნდაც ის, რომ სამი წლის ვერ გახდება მათემატიკოსი, ათი წლისა _ ფსიქოლოგი; ვერ ვიტყვით, ცოლს შეირთავს თუ არა, მაგრამ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ გარკვეულ ასაკში ექნება ამის მიდრეკილება, ის, რაც ითქმის ინდივიდზე, შეიძლება ვთქვათ საზოგადოებაზე. მნიშვნელოვანია სპენსერის ბრძოლა იმათ წინააღმდეგ, ვინც ამტკიცებდა, რომ სოციალური მოვლენები არ მეორდება. ამიტომ სოციოლოგია არ შეიძლება იყოს მეცნიერება. XX საუკუნის მოაზროვნეთა ანალოგიურად, სპენსერი აჩვენებს, რომ "არცერთ კონკრეტულ მეცნიერებაში არ არსებობს უპირობო განმეორებადობა, ხოლო ზოგიერთ კონკრეტულ მეცნიერებაში განმეორება თითქმის ისეთივეა, როგორც სოციოლოგიაში". (77, 36). სპენსერს მოტანილი აქვს ყველა ის არგუმენტი, რომელნიც ვინდებლანდ-რიკეტის წინააღმდეგ გააჩნია თანამედროვე აზროვნებას.

მას შემდეგ, რაც დაასაბუთებს სოციოლოგიის, როგორც მეცნიერების შესაძლებლობასა და არსებობას, სპენსერი განსაზღვრავს ამ მეცნიერების ხასიათს. მისი აზრით, მეცნიერებაში ერთეულთა თვისებები განსაზღვრავენ მთელისას, რაც შესაძლებელს ხდის ერთეულთა გზით მთელის შესწავლას. ეს პრინციპი გამოყენებულია საზოგადოების მიმართ. ადამიანებს ისინი რომ უყვარდეთ, ვინც მათ ტკივილს აყენებს, იმის ნაცვლად, რომ მოყვასი შეიყვარონ, მაშინ სრულიად სხვა სოციალური ურთიერთობანი იქნებოდა, ისე, როგორც იმ შემთხვევაში, თუ ადამიანები მიზნის მისაღწევად აირჩევდნენ არა ყველაზე ადვილ, არამედ ყველაზე რთულ გზას, ამიტომ მტკიცება _ ერთეულთა თვისებები განსაზღვრავენ მთელისას, სოციალური მეცნიერების არსებობის საწინდარია. ამიტომ სოციოლოგია იქნება მეცნიერება სოციალურ აგრეგატთა წარმოშობის, ზრდისა და განვითარების, მათ წევრთა მოქმედების განპირობებულობის და სხვა აგრეგატებთან მიმართების შესახებ. უნდა გავითვალისწინოთ საზოგადოების არსებობის პირობები, როგორც სხვა საზოგადოებებთან მიმართების, ისე გეოგრაფიული გარემოს სახით. უნდა დაისვას საკითხი: როგორია მიმართება საზოგადოების აგებულებასა და ზრდას შორის, რამდენად აუცილებელია ზრდისთვის სტრუქტურა, როდის ყოვნდება საზოგადოების ზრდა და როდის წყდება. ამ კითხვებზე პასუხები შესაძლებელია, რადგან უდავოა, რომ ზრდისთვის საზოგადოების ორგანიზაციაა საჭირო, ისე როგორც გარდაქმნა. ასეთი უდავო დებულებები მრავლადაა სოციალურ ცხოვრებაში, რაც მიუთითებს მის კანონზომიერებაზე და რაზე დამყარებითაც შეგვიძლია განვსაზღვროთ, რომელი ცვლილებებია პროგრესული და რომელი არა. შემდეგ სპენსერი გადადის სიძნელებზე, რომლებიც არსებობს სოციოლოგიაში. სოციოლოგიის ერთ-ერთ თავისებურებას სპენსერი ხედავს იმაში, რომ "მას სხვა მეცნიერებებთან შედარებით, ყველაზე მეტი სიძნელები ახასიათებს". ეს სიძნელები ორი სახისაა: ობიექტური და სუბიექტური. ობიექტური მომდინარეობს სოციალურ მოვლენათა ბუნებიდან, სუბიექტური განპირობებულია შემმეცნებლით. სპენსერი აღნიშნავს, რომ სიძნელეთა ერთი რიგი გამოწვეულია იმით, რომ სოციალური ფაქტები ჩვეულებრივი ხერხით არ გვეძლევა. მათ "არ შეიძლება დავაკვირდეთ ასტრონომიულ მოვლენათა მსგავსად ტელესკოპით და საათით. ვერ გავზომავთ დინამომეტრით და თერმომეტრით, როგორც ფიზიკურ მოვლენებს, ვერ შევისწავლით სასწორითა და რეაქტიული ქაღალდით ქიმიურ მოვლენათა მსგავსად, ვერ აღმოვაჩინთ სკალპელითა და მიკროსკოპით ბიოლოგიურის ანალოგიურად, ვერც თვითდაკვირვებით, იმ მოვლენათა მსგავსად, რომელთანაც საქმე აქვს ფსიქოლოგიას". (77, 68-69).

სპენსერის აზრით, ყოველი მოვლენა, რომელთანაც საქმე აქვს სოციოლოგიას, შეიძლება დადგინდეს მხოლოდ იმ დეტალთა ურთიერთშეპირისპირებით, რომელნიც მეტად რთულია და გაფანტულია დროსა და სივრცეში. ამან განაპირობა ის ფაქტი, რომ შრომის დანაწილების პრინციპის ჭეშმარიტება დიდხანს რჩებოდა უცნობი. ეს ნიშნავს, რომ სოციოლოგიის წინსვლას აფერხებს მისი მასალის ბუნება. სიძნელეთა მეორე ნაკადი მომდინარეობს პიროვნებებიდან,

რომლებიც სოციოლოგიაში მუშაობენ. მათ სოციოლოგიაში მოაქვთ ის მეთოდები და მსჯელობები, რომელთაც მიეჩვივნენ და იყენებენ სხვა დარგებში, არ უწევენ ანგარიშს სოციალურ ფაქტთა განსაკუთრებულ ხასიათს. გარდა ამისა სოციოლოგია საჭიროებს სულიერად დამშვიდებულ მკვლევარს, რაც იშვიათია ამ სფეროში. ყველა ცდილობს მონახოს ის დასკვნები და შედეგები, რომლებიც თავიანთ სულიერ ვითარებას შეესაბამებიან და მხედველობის გარეშე ტოვებენ სხვა შედეგებს, რაც იწვევს მათი მსჯელობის სხვადასხვა ცრურწმენებით გაყალბებას. სოციოლოგიის ერთ-ერთი სპეციფიკა ისაა, რომ ის მკვლევარის პირად ინტერესებს ეხება. ამიტომ, პიროვნული მომენტი მასში სხვაზე მეტად იჩენს თავს. სოციოლოგიის გარდა, არცერთ მეცნიერებაში არა აქვს მკვლევარს საქმე იმ აგრეგატთან, რომელსაც თვითონ ეკუთვნის. მეცნიერება მოითხოვს, ადამიანი დაივიწყოს მისი ეროვნება, ის, რომ საზოგადოების წევრია, მისი ცრურწმენები და ინტერესები, და სოციალურ მოვლენებს შეხედოს თავის გარემოზე ამალღებულმა. მაგრამ ეს თითქმის შეუძლებელი ხდება. სიძნელეთა ამ ორი სახის ზოგადად აღნიშვნის შემდეგ სპენსერი გადადის თითოეულის კონკრეტულ დახასიათებაზე. პირველ რიგში, ეხება ობიექტურ სიძნელეებს. ყველაზე თვალშისაცემია ის, რომ სოციალურ განზოგადებათა გარეშე, სოციალური მეცნიერება ვერ იარსებებს, ხოლო ამ განზოგადებებს აბრკოლებს ისტორიულ მონაცემთა გაურკვეველობა. ერთ შემთხვევაში ეს გამოიხატება წარსულზე წინააღმდეგობრივი ცნობებით. წყაროებში რეალურად მტკიცდება ურთიერთგამომრიცხავი ფაქტები. მეორე შემთხვევაში ადამიანები აღმოაჩენენ რაღაც ფაქტს და რადგან მანამდე არ იცნობდნენ, ჰგონიათ, რომ ახალწარმოშობილია, ან კიდევ ამჟამად უფრო ხშირად მეორდება, ვიდრე წარსულში. ეს სიძნელე რეალურად არსებობს, მაგრამ რატომ მიაკუთვნებს მათ სპენსერი ობიექტურს, გაუგებარია, რადგან ეს ფაქტის მიმართ უფრო სუბიექტის ილუზიაა. მივყვით სპენსერის მსჯელობას. მას მეტად საინტერესო მაგალითი მოაქვს, აღნიშნავს, რომ არც თუ ისე დიდი ხნის წინათ მსმელი ადამიანი იშვიათი იყო. დალევითვის ხელშეწყობის მიზნით მრავალ ხერხს იგონებდნენ. ისეთი ფორმის ჭიქებს აკეთებდნენ, რომ დაუცლელად მათი დადგმა არ შეიძლებოდა. ადამიანის ღირსება იზომებოდა მის მიერ დალეული ღვინის რაოდენობით. შემდეგ, როცა დალევა მასობრივი გახდა, დაიწყეს ბრძოლა მის წინააღმდეგ; ბოლოს შეიქმნა სიფხიზლის საზოგადოებანი, ხოლო დათრობა სასირცხვილო და გაკიცხვის საგანი გახდა. მაგრამ ლოთობის წინააღმდეგ მებრძოლთ ეჩვენებათ, რომ სიმთვრალემ ახლა მიიღო განუსაზღვრელი მასშტაბები და მოითხოვენ, მთვრალეს მოექცნენ ისე, როგორც დამნაშავეებს. (77, 74).

სპენსერის აზრით, სუბიექტური მოწმობები, რომლებიც ისტორიულ ფაქტებს ამახინჯებენ, ობიექტური ხდება, როცა საყოველთაოა. მაგალითად, მიაჩნიათ, რომ წარსულთან შედარებით ადამიანები დადაბლდნენ და ძალა დაკარგეს, არქეოლოგიური გათხრები კი გვიჩვენებს, რომ ამჟამად ადამიანები უფრო მაღალნი და ძლიერნი არიან, ვიდრე წარსულში. ხდება ისეც, რომ რაიმე ბოროტებას მიეწერება ყველა უბედურება; თამბაქოს მოწვეას თვლიან დაავადებათა და სიგიჟის მიზეზადაც. ხშირად გარკვეულ ფაქტს ააბსოლუტურებენ და ანიჭებენ მნიშვნელობას. აღმოჩნდა, რომ ერთის მოსახლეობა უფრო ცოტა ხანს ცხოვრობს, ვიდრე მეორესი. პირველში ძირითადად უცოლოები ცხოვრობდნენ. დაასკვნეს, რომ უცოლოები არაჯანსაღ ცხოვრებას ეწვეიან. სინამდვილეში სხვაობის მიზეზი იყო ის, რომ ერთნი ჯანსაღნი და მატერიალურად შეძლებულნი იყვნენ, რამაც ხელი შეუწყო მათ დაქორწინებას, მეორენი უფრო სუსტები იყვნენ და ღარიბები. დაქორწინებაც და ქორწინების გარეშე დარჩენაც იმის შედეგია, რომ ერთნი ჯანმრთელნი იყვნენ და შეძლებულნი, მეორენი კი სუსტნი და ღარიბნი. ქალებმა უარი უთხრეს სუსტებს და ღარიბებს, ამიტომ ბუნებრივია, ისინი დარჩნენ ქორწინების გარეშე. სპენსერი წინააღმდეგია იმისი, სტატისტიკურ მონაცემთა ყოველი კორელაცია შესაძლებლად მივიჩნიოთ. ზოგიერთ ცხრილში შეიძლება მოვლენები პარალელური ტენდენციის იყოს, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ისინი დაკავშირებული არიან, ან ერთი მიზეზი გააჩნიათ. ამ ტიპის შეცდომებით

თანამედროვე სოციოლოგიაც ხასიათდება და სპენსერის შეგონებანი დღესაც ღირებულების მქონეა. კვლევის პროცესში, სულერთია, კვლევა წარსულს ეხება თუ აწმყოს, ტენდენციურობას აქვს ადგილი, იქნება ეს ერთი ფაქტის დანახვა და წინ წამოწევა, თუ მეორის იგნორირება და უყურადღებოდ დატოვება. ამას ხშირად განაპირობებს მკვლევარის ინტერესები, იდეები თუ ცრურწმენები, რომლითაც ის კვლევას უდგება. სპენსერი ამ სიძნელეს სწორად აღნიშნავს, მაგრამ აქაც ერთმანეთში ურევს ობიექტურ თუ სუბიექტურ წყაროებს. საერთოდ მის მიერ აღნიშნული სუბიექტური სიძნელეები მოგვაგონებს ბეკონის იდეოლებს სოციალურის მიმართ. ავიღოთ მაგალითი, რომელიც კანტის მსგავსად შეგვიძლია განვსაზღვროთ, როგორც ობიექტური მოჩვენება, რომელიც სპენსერს კარგად აქვს გადმოცემული. თუ მთვარის შუქზე წყლის პირას იმყოფებით, ხედავთ ნათელ ზოლს, რომელიც თქვენგან მთვარისკენ მიემართება. მიდიხართ და ნათელი ზოლიც თითქოს მოგყვებათ. ფიქრობენ, რომ ასეთი ნათელი ზოლი მართლაც არსებობს. სინამდვილეში იგი არ არსებობს დამკვირვებლისგან დამოუკიდებლად და არც მასთან ერთად მოძრაობს. წყლის ზედაპირი მთვარის შუქით ყველგან ერთნაირადაა განათებული. დამკვირვებელი მხოლოდ იქ ხედავს, სადაც დგას. ასეთი ხასიათის ილუზიები "ძალზე ცვლიან სოციოლოგიის მონაცემებს". ხშირად მკვლევარს არაჩვეულებრივი იტაცებს, თუნდაც ილუზიური იყოს, ჩვეულებრივი და ნამდვილი კი მხედველობის გარეშე რჩება. ზოგჯერ ფაქტს ურევენ მისგან გამომდინარე დასკვნებთან, "რაც სოციოლოგიაში შეცდომების წყარო ხდება".

სპენსერის მიერ მითითებულ სუბიექტურ სიძნელეებში განსაკუთრებული ლაშქრობაა კვლევისას სუბიექტის ინტერესების, მდგომარეობის, სოციალური ჯგუფისა და ეპოქისადმი კუთვნილების შეტანის წინააღმდეგ. ეს ბრძოლა ემყარება იმ პრინციპს, რომ სუბიექტს არ უნდა ჰქონდეს პოზიცია ფაქტების მიმართ. მან არ უნდა შეაფასოს ფაქტები ეპოქისა თუ კლასის ინტერესებით. ესაა XX საუკუნეში ვებერთან და დეიდეოლოგიზაციის წარმომადგენლებთან ჩამოყალიბებული ობიექტურობის მოთხოვნა, მეცნიერება არ მოითხოვს ჩვენგან საკუთარ თავზე ამალვებას (ეს შეუძლებელია), არ მოითხოვს, ვიყოთ ფაქტების უბრალო რეგისტრატორი. მეცნიერება მოითხოვს, ფაქტები არ დავამახინჯოთ, შევაფასოთ ისინი მათი რეალური მნიშვნელობის შესაბამისად და მივუჩინოთ ადგილი ღირებულებათა სისტემაში: თუ ფაქტები წარსულისაა, – წარსულის ღირებულებებში, თუ თანამედროვეა – თანამედროვე ღირებულებებში. მხოლოდ თანამედროვეობის შუქზე წარსულის დანახვა პრეზენტისმიერა, დამახინჯების გზაა, მაგრამ თანამედროვეობის გარეშე წარსულის დანახვის გზაც ტრადიციონალიზმია, პოზიციის უქონლობაა, რაც მემატთანეს უნდა ახასიათებდეს და არა მეცნიერს. ამავე დროს, სპენსერი ხშირად კვლევის იმ შეცდომებს და ილუზიებს ასახელებს, რომლებიც XX საუკუნის თეორიებში საფუძვლიან დახასიათებას მიიღებენ. ასეთია, მაგალითად, შპენგლერის მიერ ოპტიკურ მოჩვენებად წოდებული ისტორიული ფაქტების მნიშვნელობის დამახინჯება, როცა წარსული უმნიშვნელოდ გვეჩვენება, ჩვენგან დროში დაშორებულობის გამო, ან კიდევ სივრცეში დაშორებული მოვლენა უფრო უმნიშვნელო ჩანს, ვიდრე ჩვენ გვერდით არსებული. "პატარა საგანი, ჩვენს გვერდით მყოფი ჩვენს თვალთახედვაში, გაცილებით უფრო მეტ სივრცეს იკავებს, ვიდრე შორს არსებული მთა". (77, 97). ბუნების მოვლენების მიმართ ამ ოპტიკურ მოჩვენებას ადვილად ვასწორებთ. სოციალური მოვლენების მიმართ მათი გასწორების საშუალებას სპენსერი ვერ ხედავს. სპენსერი ერთ-ერთ სიძნელედ აცხადებს სოციალური მოვლენებისადმი ზერელე დამოკიდებულებას. მას მოაქვს ასეთი მაგალითი: ინგლისში ჩამოსულმა ფრანგმა სტუმარმა სამი კვირის შემდეგ გადაწყვიტა დაეწერა ინგლისზე წიგნი. სამი თვის შემდეგ აღმოჩნდა, რომ ამ საქმისთვის საკმაოდ მზად არ იყო, ხოლო სამი წლის შემდეგ დაასკვნა, რომ მას არაფერი ცოდნია ინგლისზე. სპენსერი მიუთითებს მორალურ სიძნელეებზეც, მაგრამ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მის მიერ მითითებული შემეცნების ის სიძნელე, რომელიც გამომდინარეობს სოციალურ მოვლენებზე

ხანგრძლივი დაკვირვების აუცილებლობით. თუ სოციალურ მოვლენას დროის მცირე მონაკვეთში ვაკვირდებით, შეიძლება გამოვიტანოთ დასკვნები, რომლებიც სოციალური სინამდვილის ხანგრძლივ მონაკვეთებში განხილვისას არ მართლდებიან. ისტორიასა და სოციალურ ცხოვრებაში მრავალი ფაქტორი მოქმედებს. ზოგი დიდი ხნის წინათ ახდენდა გავლენას და მისი შედეგები ახლა იჩენს თავს. ზოგი სხვებთან კავშირში ამჟამად ახდენს გავლენას. ყველა შემთხვევაში საჭიროა ფაქტორთა სიმრავლის და დიდი მონაკვეთების გათვალისწინება. "სოციალური ცვლილების მსვლელობა არასდროს არ ხდება უბრალოდ და პირდაპირ, არამედ მრავალ მიზეზთა ერთობლივი მოქმედების შედეგად. იგი არასწორი, დაფარული და ყოველთვის რიტმულია, ამიტომ ჩვენთვის ვერასდროს გახდება ნათელი საერთო მიმართულებით, თუმცა მის მხოლოდ მცირე ნაწილს განვიხილავთ. ყოველ მოქმედებას, დროთა ვითარებაში, მოსდევს პირდაპირ თუ არაპირდაპირ, უკუქმედება, ხოლო შემდეგ ამ უკუქმედებაზე ახალი რეაქცია. სანამ ეს უშუალო შედეგები არ გამოვლინდება, არ შეიძლება ითქვას, რა მიმართულებას მიიღებს ცვლილება მოძრაობაში. ნივთთა ვითარების დიდი დროითი მონაკვეთები უნდა შევადაროთ მათი მიმართულების დასანახად. ამიტომ, შეუძლებელია საერთო მიმართულება გამოვიანგარიშოთ რამდენიმე წლის, ან რამდენიმე თაობის დაკვირვებით". (77, 102-103). მაგრამ ასეთი ხანგრძლივი გავლენისთვის თვალის გადავლება დაკავშირებულია სხვა მრავალ სიძნელესთან, რომელთა გადალახვა უჭირს არა მარტო ერთ ადამიანს, თავისი ცხოვრების მანძილზე, არამედ ერთ თაობასაც. სპენსერს სხვა მრავალი სიძნელეც აქვს გაანალიზებული, მაგრამ არა იმისთვის, რომ უარყოს სოციალური მეცნიერების შექმნის შესაძლებლობა, არამედ იმისთვის, რომ დაასაბუთოს მისი აუცილებლობა. საინტერესოა სპენსერის მიერ აღნიშნული ერთ-ერთი სიძნელე, რომელიც უკავშირდება შემეცნების გაგებას მეორე პოზიტივიზმში, სადაც უცნობის ნაცნობზე დაყვანა შემეცნების ძირითად პრინციპად იქნა გამოცხადებული. სხვა ადამიანების შემეცნებისას ჩვეთვის აუცილებელი ხდება მათი აზრების და ფიქრების წარმოდგენა, ჩვენი საკუთარი აზრების და გრძნობების ფორმით. სიძნელე ისაა, რომ მათ შორის დამთხვევა ნაწილობრივი შეიძლება იყოს. სხვაზე ჩვენი წარმოდგენა ჩვენი გონების შესაბამისად იქმნებოდა, მაგრამ სხვასაც საკუთარი გონების შესაბამისად ქმნის სხვაზე ამ წარმოდგენას. ისინი არასდროს არ დაემთხვევიან, მაშინ როდესაც შემეცნება მოითხოვს, რომ ერთ საგანზე ერთი წარმოდგენა უნდა იყოს ჭეშმარიტი. ჩვენიც და სხვების წარმოდგენებიც ავტომორფულია, შემეცნება კი მისგან თავისუფალი უნდა იყოს. თუ კვლევის საგანი სხვა თაობები და წინაპრებია, ეს შეცდომა კიდევ უფრო იზრდება, რადგან მათი გაიგივება ჩვენთან უფრო დაშორებულია რეალობას. სპენსერი სუბიექტურ სიძნელეებს მიაკუთვნებს სოციალური მოვლენების სირთულით გამოწვეულ სიძნელეებსაც, თუმცა ეს ფაქტი არაა მთლად სუბიექტური ხასიათის. ის ობიექტურია, რადგან სირთულე სოციალური სინამდვილის ნიშანია, რომელიც გონებას უქმნის სიძნელეს. როგორც არ უნდა იყოს ეს ეს სიძნელე, ის ფაქტია. აქედან გამომდინარე, ისიც სწორია, რომ "ცნებები, რომლებთანაც საქმე აქვს სოციალურ მეცნიერებებს, ყველა სხვა ცნებებზე უფრო რთულია, რომელთა ათვისება შესაბამისი რთული უნარების გარეშე შეუძლებელია". (77, 123) ავტორი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ათვისების უნარის პლასტიკურობას, დანარჩენ სუბიექტურ სიძნელეებს მხოლოდ ჩამოთვლის. მათ შორისაა გრძნობებიდან მომდინარე სიძნელეები. გრძნობები ორი მხრით აყალბებენ მსჯელობას, ფაქტის ალბათობის შეფასების და მისი ყალბად გაგების გზით. ადამიანს ამა თუ იმ სოციალური ორგანიზაციის, ტრადიციების და ცნებების მიმართ ყოველთვის ახასიათებს სიმპათიები, თუ ანტიპათიები და ყოველ საკითხს განიხილავს მათ ჭრილში. ასეთივე გავლენა აქვს ვნებებს, სიყვარულს და სიძულვილს. ამიტომ სპენსერი სვამს კითხვას: "თუ ამ ზომით შეუძლია ჩვენს გრძნობებს მსჯელობათა დამახინჯება, როგორ უნდა დავამყაროთ სოციოლოგიურ ფაქტებზე გონიერი შეხედულება?" სპენსერი უპასუხებს: "მხოლოდ იმ გზით, რომ განვთავისუფლდეთ ყველა მათგან. ვინც დარჩება

სიძულვილის და სიყვარულის ტყვეობაში, ვერ გააკეთებს სწორ დასკვნებს საზოგადოებრივ მოვლენათა მიმართ. ასეთი დასკვნები კი სოციალური მეცნიერებების ერთადერთი საფუძველია" (77, 155). სპენსერი კვლევის ხელშემშლელ სუბიექტურ ფაქტორებს აკუთვნებს შემეცნებით, აღზრდით, პატრიოტიზმით, წოდებით, პოლიტიკური პირობებით, დოგმატური პრინციპებით განპირობებულ დამახინჯებებს. სპენსერი ყოველთვის ვერ ასხვავებდა ობიექტურ და სუბიექტურ სიძნელეებს, თავადაც ჰქონდა გაცნობიერებული და ეს ძნელად მიაჩნდა: "ვაჯამებ სუბიექტურ სიძნელეებზე ნათქვამს და საჭიროდ მიმაჩნია აღვნიშნო, რომ ეს ჯგუფი ობიექტურ სიძნელეთაგან გამიჯნულია უფრო მოხერხებისათვის, ვიდრე მათი გაყოფის აუცილებლობით... სიძნელე სუბიექტური ან ობიექტური იქნება იმისდა მიხედვით, რა თვალსაზრისით შევხედავთ მას". (77, 141).

აღზრდის სიძნელეთაგან გასათავისუფლებლად სპენსერს აუცილებლად მიაჩნია ეგოიზმის გადალახვა და მოწინააღმდეგე თვალსაზრისებისადმი ტოლერანტობის გამოვლენა. პატრიოტიზმის სიძნელე აისახება დებულებაში: "კარგია თუ ცუდი, მაინც ჩვენი მშობლიურია". ამ პრინციპით ვინც ხელმძღვანელობს, ის ვერ შეინარჩუნებს მეცნიერულ ნიადაგს. ეგოიზმიც, პატრიოტიზმიც, წოდებრივი და კლასობრივი ფაქტორებიც ხელისშემშლელნი ხდებიან, როცა გაზვიადებულია მათი როლი. მაგრამ, საერთოდ თუ გამოვრიცხავთ მათ, ესეც გაყალბებას გამოიწვევს; ამიტომ საჭიროა ზომიერების დაცვა. განსაკუთრებული სიმძაფრით ებრძვის ის დოგმატიზმს, მოითხოვს, რომ სოციოლოგია ემყარებოდეს არა ერთ რომელიმე მეცნიერებას, არამედ ყველას: "სოციოლოგია მეცნიერებაა, რომელიც მოიცავს ყველა სხვა მეცნიერების ობიექტებს. ამიტომ, სწორი დასკვნების გასაკეთებლად სოციოლოგიაში გონება უნდა გაეცნოს ყველა მეცნიერების იდეებს". (77, 308). სოციოლოგიისთვის მას განსაკუთრებით აუცილებლად მიაჩნია ბიოლოგიისა და ფსიქოლოგიის ცოდნა. როგორც აღვნიშნეთ, სპენსერს მრავალი მართებული დაკვირვება აქვს, რომელთა მნიშვნელობა დღესაც უტყუარია, ხოლო რაშიც ცდება, მისი გამოყენებაც შეიძლება იმის საჩვენებლად, როგორ არ უნდა აიგოს სოციოლოგიური შემეცნება. ისე როგორც ვერკორისა და კორონელის რომანში "კვიოტა" კონკურენტი ფირმის მაცივარს გამოფენს წარწერით: "აი, როგორ არ უნდა აკეთო მაცივარი", სოციოლოგიაშიც შეიძლება გაკეთდეს წარწერა: _ "აი, როგორ არ უნდა ააგო სოციოლოგია". ეს იქნება წარსულის შეცდომების შედეგად მიღებული გაკვეთილები".

საზოგადოების სპენსერისეული გაგება

სპენსერმა თავის სოციოლოგიურ შეხედულებებს საფუძველი ჩაუყარა 1850 წელს გამოცემულ შრომაში _ "სოციალური სტატიკა", ხოლო შემდგომ შემდგომ ძირითადი დებულებები განავითარა "სოციოლოგიის საფუძვლებში", რომლის გამოცემა დაიწყო 1876 წელს და 20 წლის განმავლობაში გაგრძელდა.

სპენსერი პირველ რიგში სვამს საკითხს _ საზოგადოება დამოუკიდებელი მთლიანობაა, თუ მისი შემადგენელი ნაწილების უბრალო კონგლომერატია. სპენსერს ესმის, რომ ეს საკითხი უკავშირდება ნომინალიზმისა და კონცეპტუალიზმის დავას ზოგადის არსებობის საკითხზე და უარყოფს ნომინალიზმის კონცეფციას. მისი აზრით, თუ ნომინალიზმის თვალსაზრისზე დავდებით, უნდა ვაღიაროთ მხოლოდ ცალკეულ ინდივიდთა არსებობა, საზოგადოება კი ინდივიდუალურის ისეთივე უბრალო თავმოყრად განვიხილოთ, როგორც პროფესორის მოსასმენად თავმოყრილ ადამიანთა აუდიტორია, რომელიც იშლება ლექციის შემდეგ და, მამასადამე მუდმივი კავშირის ფორმას არ წარმოადგენს. სპენსერი უარყოფს ასეთ შეხედულებას, რადგან, ჯერ ერთი, საზოგადოება არ არის ინდივიდთა დროებითი თავმოყრა, იგი მათი მუდმივი კავშირია, რაც საკმარისია იმისათვის, რომ საზოგადოება გახდეს დამოუკიდებელი მთელი, რადგან ყოველი მთელის ინდივიდუალობა მის ნაწილებს შორის

მიმართებათა მუდმივობის შედეგია. და მეორეც, ყოველი მთელი ნაწილებზე დაყოფით კარგავს თავის მთლიანობას, ხოლო ნაწილების დაკავშირებით კვლავ იძენს მას. მაგალითად, აგურებად სახლის დაშლა სპობს სახლს, როგორც მთელს, ისე, როგორც აგურებიდან სახლის აშენება ქმნის ახალ მთელს. ყოველივე ეს იმის მაჩვენებელია, რომ საზოგადოება არის განსაკუთრებული ყოფიერება, რომელიც განსხვავდება მისი შემადგენელი დისკრეტული ნაწილებისაგან. (78, 277). ეს იძლევა საფუძველს, საზოგადოება განხილულ იქნეს, როგორც დამოუკიდებელი ობიექტი და გახდეს სოციოლოგიის შემეცნების საგანი. ამის შემდგომ სპენსერის წინაშე ისმის საკითხი – როგორ უნდა გამოვიკვლიოთ საზოგადოება. ეს საკითხი სოციოლოგიის ობიექტის თავისებურებითაა განსაზღვრული, იმით, რომ სოციოლოგიის ობიექტები, სხვა მეცნიერებების ობიექტთაგან განსხვავებით, "არ შეიძლება იყოს ტელესკოპით დაკვირვების საგანი, არ გაიზომება თერმომეტრით, არ იწონება სასწორით, არ აღმოჩნდება არც მიკროსკოპით, არც თვითდაკვირვებით". (77, 68). ეს ართულებს საკითხს, თუ რას ნიშნავს, "საზოგადოება არის მთელი", როგორ მთელს შეიძლება ვიწოდოთ საზოგადოება და რა უნდა იყოს მთელის საზოგადოებრიობის მაჩვენებელი?

სპენსერის აზრით, ამ საკითხის დაყენება ბუნებრივია, ვინაიდან საზოგადოება, როგორც მთელი, არაა უშუალოდ აღქმადი ცალკეული საგნების მსგავსი, მაგრამ ამავე დროს, მისი გაგება შეიძლება იმისაგან, რაც აღქმადია და უშუალოდ მისაწვდომი. აღქმადის გზით არააღქმადის ახსნა მოითხოვს მათ სტრუქტურაში პარალელობის მაჩვენებელი ნიშნების გამონახვას. მაშინ საზოგადოება ისეთივე მთელი იქნება, როგორცაა მისი პარალელური ან მასთან იგივეობრივი სხეულები, ან მათი ჯგუფები, ყოველივე ამის გასაგებად აუცილებელია ანალოგიის გამოყენება, ე. ი. საზოგადოების შედარება სხვა შესაძლო ობიექტებთან. სპენსერის აზრით, ასეთი ობიექტების ორი კლასი არსებობს: არაორგანულ აგრეგატთა და ორგანულ აგრეგატთა კლასი. სპენსერის აზრით, საზოგადოება არ შეიძლება არაორგანულ აგრეგატებს ჰგავდეს, რადგან იგი ცოცხალი სხეულებისაგან შედგება, ხოლო არაორგანული აგრეგატები – არაცოცხალი სხეულებისაგან. სპენსერის აზრით, ეს იწვევს მეორე განსხვავებასაც, სახელდობრ, ცოცხალ ორგანიზმებს, საზოგადოების ჩათვლით, ახასიათებს ზრდა, არაცოცხალ ორგანიზმებს კი არა. შემდეგი განსხვავება ცოცხალ და არაცოცხალ ორგანიზმებს შორის ისაა, რომ პირველნი, საზოგადოების ჩათვლით, დასასრულამდე დიფერენცირდებიან, ხოლო არაორგანულ აგრეგატებში სტრუქტურული დიფერენციაცია არ ხდება, თუ ხდება, მაშინ ისე უმნიშვნელოდ და ნელა, რომ შეიძლება მხედველობაში არც მივიდოთ. ამგვარად, არაორგანულ სამყაროსთან საზოგადოების ანალოგია შეუძლებელია. დარჩა მეორე შესაძლებლობა: საზოგადოება შეიძლება ჰგავდეს ცოცხალი სხეულებისაგან შემდგარ აგრეგატებს.

ეს მსგავსება შეიძლება ორი მიმართულებით დადასტურდეს. ჯერ ერთი, შეიძლება საზოგადოების, როგორც მთელის, ჩანასახები ვიპოვოთ ადამიანებზე უფრო დაბლა მდგარ ორგანულ სამყაროში – განსაკუთრებით ცხოველებისა და ფრინველების სხვადასხვა ტიპებში და, მეორე მხრით, შეიძლება საზოგადოება შევადაროთ უაღრესად განვითარებულ ორგანიზმებს, რომელთა სტრუქტურა საზოგადოების სტრუქტურის ანალოგიურია.

პირველი გზა, ე. ი. საზოგადოების ჩანასახების ძიება ცხოველთა და ფრინველთა სამყაროში, სპენსერს განხილული აქვს მრავალ მაგალითზე, რომლებშიც იგი გვიჩვენებს საზოგადოებრივი ორგანიზაციის მსგავს ჩანასახოვან ფორმებს მწერებთან, მაგალითად ფუტკრებთან. ზეორგანული განვითარების ნიმუშად სპენსერი ასახელებს შრომის დანაწილების არსებობას ჭიანჭველებში. იგი აღნიშნავს, რომ თეთრ ჭიანჭველებს, დედალ-მამლის გარდა, ჰყავთ მუშები და ჯარისკაცები. მუშები, თავის მხრივ, იყოფიან შიგა და გარე მუშებად. გარდა ამისა, აქ ხდება დამონებაც. მათ ჰყავთ სპეციალური მწერები ნაყოფების მისაღებად. სპენსერი აღნიშნავს, რომ არის ფრინველთა ჯგუფები, რომლებშიც ვხვდებით მმართველობის უხემ ფორმებსაც კი, მაგალითად ჭილყავებში, რომლებიც სჯიან დამნაშავეს და გუშავსაც აყენებენ

საკვების მოპოვების დროს; ასევე ჯოგში ვაცის ბატონობისაკენ სწრაფვა სპენსერს მიაჩნია მთავრობის ორგანიზაციის ნიშნად. ის აგრეთვე მიუთითებს თახვებს შორის თანამშრომლობაზე სახლის აშენების დროს. ყოველივე ეს, სპენსერის აზრით, ჰგავს საზოგადოებრივ ორგანიზაციას, მაგრამ მაინც არ წარმოადგენს საზოგადოებას. (78, 13). ამიტომ მისთვის ასეთ ანალოგიას არა აქვს არსებითი მნიშვნელობა. სპენსერი საზოგადოების გაგების გასაღებს ეძებს ორგანიზმის სტრუქტურაში, მის აგებულებასა და ორგანიზაციის პრინციპებში და მრავალმხრივ ანალოგიებს აკეთებს საზოგადოების ნიშნებსა და ორგანიზმის ნიშნებს შორის.

სპენსერის აზრით, საზოგადოება ცოცხალი ორგანიზმის ანალოგიურია მუდმივი ნიშნებით: ზრდით, აგებულებით, ფუნქციებით, ორგანოთა სისტემით და ყველა ამ ნიშნის ურთიერთკავშირითა და განპირობებულობით. სპენსერი თითოეული ნიშნის ანალიზს ახდენს როგორც ცხოველთა ორგანიზმში, ისე საზოგადოებაშიც. პირველი ნიშანია ზრდა. იგი ორგანიზმსა და საზოგადოებაში საერთოს ავლენს ორი მიმართულებით: ჯერ ერთი, საზოგადოების ზრდა, ისე როგორც ორგანიზმის ზრდა, იწყება მცირედიდან, ორგანიზმის მცირე მასიდან, საზოგადოების ერთი ტომიდან ან გვარიდან, და მეორეც, ორივეს ზრდა ხდება ან ერთეულთა გამრავლებით, რომელიც ჯგუფის გადიებას იწვევს, ან ჩამოყალიბებული ჯგუფების ურთიერთშერწყმით. (78, 288 – 289). აგებულების მხრივ საზოგადოება ორგანიზმს სამი მიმართულებით ემსგავსება: ჯერ ერთი, როგორც საზოგადოების, ისე ორგანიზმის მასის გადიებას თან სდევს აგებულების სირთულე და დიფერენციაცია. სპენსერს ეს დასაბუთებული აქვს დაბალი განვითარების ორგანიზმებიდან ხერხემლიანთა წარმოშობით და საზოგადოებაში რელიგიური კონტროლის აპარატის განვითარებით. (78, 295).

მეორე მხრივ, ორგანიზმისა და საზოგადოების შინაგანი აგებულება ერთსა და იმავე პრინციპზეა დამყარებული. ორგანიზმებში ყოველ საჭმლის მომნელებელ ორგანოს, მათი განსხვავებულობის მიუხედავად, სამი საერთო ორგანო აქვს: მიმღები, გამტარი და გამომყოფი. ასევეა საზოგადოებაში: ყველა დარგში არსებობს მასალათა მიმწოდებელი, გადამუშავებელი და საზოგადოებაში გამანაწილებელი აპარატები.

სტრუქტურული ანალოგიის მესამე მიმართება მდგომარეობს იმ საფეხურების იგივეობაში, რომელსაც გადის ორგანიზმი და საზოგადოება მათ განვითარებაში. ასეთი საფეხური ორივესთვის სამია: პირველ საფეხურზე ორგანოები არაა დიფერენცირებული, თითოეული უჯრედი ინდივიდუალურად ასრულებს ყველა ფუნქციას, მაგალითად. ღვიძლი კი არ გამოყოფს ნაღველს, არამედ ყველა უჯრედი. ასევეა საზოგადოებაშიც: დასაწყისში ყველა წევრი თვითონვე აწარმოებს და თვითონვე ყიდის მის პროდუქტებს; მეორე საფეხურზე მიიღება ერთიანი მასა, ორგანიზმის რთული წარმონაქმნი; საზოგადოებაში ამას შეესაბამება ის პერიოდი, როცა მამები შვილებს ზრდიან და ასწავლიან მათ გარკვეულ სპეციალობას; მესამე საფეხურზე ორგანიზმის ჯირკვლების გადიების შედეგად აუცილებელი ხდება გამომყოფი ორგანოების გადიებაც, რაც შეუძლებელია. ეს იწვევს ბრმა ნაწლავის წარმოშობას ნაწლავის გაბერვით. ამის ანალოგიურია საზოგადოებაში შინაწარმოშობის გადაზრდა საფაბრიკოში. (78, 300).

ფუნქციების მხრივ ორგანიზმის განვითარების დაბალი და მაღალი საფეხურების ანალოგიურია საზოგადოების განვითარების დაბალი და მაღალი საფეხურები. რადგან ორგანიზაცია არის მთელი, რომლის ნაწილები ურთიერთს განაპირობებენ, განვითარების დაბალ საფეხურზე ცალკეული ორგანოები უფრო დამოუკიდებელია, მაღალ საფეხურზე კი ამ ნაწილთა დამოუკიდებლობა იკარგება. უმეტესი ცხოველების ნაწილების ჩამოშორება არ იწვევს მათ დაღუპვას. ასევეა დაბალი საზოგადოების განვითარებაშიც: პატარა ტომებს შეუძლიათ გამოეყონ საზოგადოებას, რაც არ გამოიწვევს არც ტომისა და არც საზოგადოების დაღუპვას, ვინაიდან ყოველი მათგანი ქმნის ამ ტომებში მისთვის საჭირო პროდუქტებს. სხვაგვარია ვითარება რთულ ორგანიზმებში: არ შეიძლება გავჭრათ Yძუძუმწოვარა და იგი ცოცხალი

დარჩეს, ან ქათამს წავაპროთ თავი და ისევ ცოცხალი იყოს; ასევეა რთულ სოციალურ აგრეგატებშიც: ქვანახშირის მრეწველობის გარეშე მოკვდება რკინის მრეწველობა; მკერავები ვერ გააკეთებენ თავიანთ საქმეს მქსოველთა და მრთველთა გარეშე; საზოგადოებისა და ორგანიზმის მსგავსება ამ მხრივ კიდევ უფრო ნათელი გახდება მათი ორგანოთა სისტემისა და მათ შორის ფუნქციითა გადანაწილების განხილვით. თუ მაღალი განვითარების ორგანიზმებს ცხოველებში აქვთ სპეციალური მიმღები ორგანოები, სპეციალური გამომყოფი და გამანაწილებელი, ასევეა საზოგადოებაშიც, მისი განვითარება იწვევს შრომის განაწილებას მის ორგანოთა შორის. ამ მხრივ უპირველესი ანალოგია შეიძლება ვიპოვოთ საკვების ორგანოთა სისტემებში. ცოცხალი ორგანიზმის იმ ორგანოებს, რომელთა ფუნქცია ორგანიზმის გამოკვება, საზოგადოებაში შეესაბამება მწარმოებლები. ორივეს ფუნქციაა აგრეგატის შენახვა და ამიტომ ორივე კვების ორგანოთა სისტემაა. ამ მხრივ ორგანიზმი და საზოგადოება ექვემდებარება სხვადასხვა ნაწილთა ლოკალიზების ერთსა და იმავე კანონს. მცენარეთა ასეთი ლოკალიზაციის ნიმუშია მიწისქვეშა და მიწისზედა ნაწილებს შორის ფუნქციების განაწილება. მიწისქვეშა აწვდის წყალს და მინერალურ ნივთიერებებს, მიწისზედა – წყალბადსა და ნახშირმჟავას. ასევეა საზოგადოებაშიც.

ასეთივე ანალოგია ორგანიზმისა და საზოგადოებას შორის საკვების განმანაწილებელ სისტემათა მიხედვით. საშუალო საუკუნეთა კარჩაკეტილ საზოგადოებას თავისი ქალაქებითა და ვაჭრებით შეესაბამება დაბალი განვითარების ცხოველის აგებულება, რომლის თითოეულ სემენტს საკუთარი საკვები არხი აქვს. საშუალო საუკუნეთა საზოგადოებას ისევე არ შეუძლია მაღალ საზოგადოებაში გადასვლა ვაჭრობისა და მიმოსვლის გზების სრულყოფის გარეშე, როგორც შეუძლებელია დაბალი განვითარების ცხოველის გადაქცევა მაღალ ცხოველს ცენტრალური ნერვიული სისტემის გარეშე (78, 314). ამის ანალოგიურია საზოგადოების სამიმოსვლო გზების განვითარება ორლიანდაგიან რკინიგზამდე, რომელიც უზრუნველყოფს საქონლის მოწოდებასა და მიღებასაც, მსგავსად სისხლძარღვოვანი სისტემისა, რომელიც ცენტრიდან აწვდის სისხლს და, მეორე მხრით, ცენტრს ამარაგებს სისხლით. საზოგადოებისა და ორგანიზმის ანალოგია, სპენსერის აზრით, კონკურენციაზეც ვრცელდება. ორგანიზმში ყოველი ცალკეული ორგანოს გადატვირთვა ნიშნავს, რომ იგი მეტ სისხლს ღებულობს, რაც სხვა ორგანოების ხანჯზე ხდება, ეს კი იწვევს მეტოქეობას მათ შორის. საზოგადოებაში კი ყოველი ინდივიდი და ხალხებიც კი, ცდილობს მეტი მიიკუთვნოს, რაც კონკურენციას იწვევს. (78, 321). ორგანიზმისა და საზოგადოების ანალოგია ვლინდება მათს რეგულატორ აპარატთა მსგავსებაშიც. ისე როგორც ნერვიული სისტემა რეაგირებს გარეგან გამღიზიანებლებზე, ასეთივე საზოგადოების სამთავრობო, სამხედრო ორგანიზაციაც. საზოგადოებებს შორის ომები წარმოიშობა და ვითარდება როგორც გარეგან ზემოქმედებაზე რეაქცია. (78, 322). ამ მრავალფეროვან ანალოგიებს შორის, სპენსერის აზრით, ოთხია ძირითადი ანალოგიის მაჩვენებელი, რომელიც ჩვენ საშუალებას გვაძლევს, საზოგადოება გავუიგივოთ ორგანიზმს, არა ორგანიზმის რომელიმე სახეობას, თუნდაც ადამიანის ორგანიზმს, არამედ საერთოდ ორგანიზმს. სპენსერი აჯამებს ამ ოთხ ნიშანს სტატიაში – "სოციალური ორგანიზმი" და წერს: ორგანიზმის მსგავსად საზოგადოებასაც ახასიათებს: 1) ნაწილთა უმნიშვნელო რიცხვიდან იმ ზომამდე ზრდა, რომ ზოგიერთი მათგანი 10000-ჯერ მეტია, ვიდრე მისი საწყისი სიდიდე იყო; 2) მარტივი აგებულებიდან საზოგადოებაშიც ზრდის შემდეგ რთული აგებულების მიღება; 3) საზოგადოების იზოლირებული ნაწილებიდან ურთიერთგანმაპირობებელი ნაწილის სიცოცხლეს განაპირობებს; 4) საზოგადოების სიცოცხლე და განვითარება დამოუკიდებელია მისი რომელიმე ერთეულის სიცოცხლისა და განვითარებისაგან და გაცილებით ხანგრძლივია ამ ერთეულთა არსებობაზე. ცალკეული ერთეულები იბადებიან და კვდებიან, ხოლო პოლიტიკური სხეულები ამისდა მიუხედავად ცოცხლობს და ვითარდება". (79, 150).

ყველა ეს ანალოგია მხოლოდ ერთ მიზანს ემსახურება, სახელდობრ, იმის დასაბუთებას, რომ საზოგადოება არის ორგანიზმი. სპენსერის აზრით, ეს ანალოგიები იძლევა საფუძველს, ვამტკიცოთ, საზოგადოება ორგანიზმია, თუმცა მსგავსებასთან ერთად საზოგადოებასა და ცხოველურ ორგანიზმს შორის განსხვავებაც არსებობს. კონკრეტულად ეს განსხვავება სამგვარია: ორგანიზმის შემადგენელი ნაწილები ქმნიან კონკრეტულ მთელს, რომლის ნაწილები განუყოფლადაა დაკავშირებული ერთმანეთთან, საზოგადოება დისკრეტული მთელია, რომლის ცოცხალი ელემენტები გაფანტულია და მეტ-ნაკლებად ცალ-ცალკეა. ცხოველურ ორგანიზმში ცნობიერება კონცენტრირებულია აგრეგატის ერთ ნაწილში, საზოგადოებაში კი ცნობიერება მთელ აგრეგატშია გაფანტული, ე. ი. ყველა ნაწილს ახასიათებს. აქედან გამომდინარეობს მესამე განსხვავება – ორგანიზმში უჯრედის მიზანია, ხელი შეუწყოს მთელის კეთილდღეობას, მაშინ, როცა საზოგადოებას არა აქვს სხვა მიზანი, გარდა მისი წევრების ბედნიერებისა. საზოგადოება არსებობს მის წევრთა საკეთილდღეოდ და არა წევრები საზოგადოების საკეთილდღეოდ. (78, 287). მაგრამ ეს განსხვავება, სპენსერის აზრით, არ უარყოფს იმის შესაძლებლობას, რომ საზოგადოებას ვუწოდოთ ორგანიზმი. ეს განსხვავება ნიშნავს განსხვავებას ორ ორგანიზმს შორის და არა ორგანიზმსა და არაორგანიზმს შორის.

საზოგადოება რომ ორგანიზმია, ამას, სპენსერის აზრით, ისიც ადასტურებს, რომ საზოგადოება ექვემდებარება ორგანიზმის კანონზომიერებას, რომ საზოგადოების კანონებსა და ინდივიდუალური ორგანიზმის კანონებს იგივეობრიობა ახასიათებს. კერძოდ, როდესაც საკითხი დაისმის ორგანიზმისა და საზოგადოების ზრდის კანონების შესახებ, აღმოჩნდება, რომ ისინი სავსებით ანალოგიური არიან, სახელდობრ, ინდივიდუალური ორგანიზმის აგებულებასა და მის ზრდას შორის ორმაგი მიმართებაა, ჯერ ერთი, დიდი ზრდა შეუძლებელია მაღალი აგებულების გარეშე, და მეორეც, მაღალ ორგანიზმებში ზრდის დამთავრების შემდეგ აგებულების განვითარებაც ხდება. ეს კანონი საზოგადოებაზეც ვრცელდება, სადაც ორგანიზაცია ზრდისათვის აუცილებელია. (77, 62 – 63). სპენსერის აზრით, საზოგადოების კანონები და ბუნების კანონები ერთი და იმავე ნიშნით უნდა ხასიათდებოდეს, სოციალურ ცხოვრებას ან აქვს კანონები, ან არა აქვს. თუ არა აქვს, მაშინ შეუძლებელია, მის გამოვლინებებში იყოს ან წესრიგი, ან განსაზღვრულობა, ანდა სისტემა; თუ აქვს, მაშინ სამყაროს სხვა კანონების მსგავსად, ისინი მუდმივად მოქმედნი უნდა იყვნენ. ზუსტი და უცვლელნი. (80, 53). სპენსერის აზრით, საზოგადოებაში არსებობს ასეთი მარადიული კანონები – ესაა მორალური კანონების სფერო. სპენსერი აქ მექანიკურ თვალსაზრისს ავითარებს, მიუხედავად იმისა, რომ თვით ადამიანისა და საზოგადოების ბუნებას იგი არ თვლის უცვლელად და მარადიულად. ყველაფერი ცვალებადობის კანონს ექვემდებარება, ამბობს სპენსერი, და სისულელე იქნებოდა, რომ მოძრაობასა და ცვალებადობაში მხოლოდ ადამიანი იყოს უცვლელი. მაგრამ სპენსერი კანონებზე არ ავრცელებს ამ ნიშანს.

საზოგადოებისა და ინდივიდუალური ორგანიზმის სტრუქტურული იგივეობიდან სპენსერს გამოჰყავს მათი შემსწავლელი მეცნიერების ამოცანათა იგივეობაც. ინდივიდუალური ორგანიზმის შემსწავლელი მეცნიერება – ბიოლოგია – ამოცანად ისახავს, აღმოაჩინოს ორგანიზმის განვითარებისა და აგებულების ზოგადი ნიშნები, ამ ნიშანთაგან ერთნი ყველა ორგანიზმს ახასიათებს; მეორენი – ორგანიზმთა დიდ ჯგუფებს, ხოლო მესამენი – ქვეჯგუფებს. სპენსერის აზრით, ასეთივე ამოცანა აქვს სოციოლოგიასაც. მან უნდა გაიგოს საზოგადოებრივი ორგანიზმის აგებულებისა და მოთხოვნილების კანონები და მისი ის ნიშნები, რომელთაგან ერთნი – საყოველთაო, მეორენი – ჯგუფების დამახასიათებელი და მესამენი კერძო კანონებია (77, 56).

სპენსერის ორგანიზმის კრიტიკა

ვინაიდან ანალოგია საზოგადოებასა და ორგანიზმს შორის ორ განსხვავებულ მოვლენას ეხება, ამ მოვლენათა ასახსნელად არავითარი აზრი არა აქვს მსგავსების ძიებას. ამდენად, არ შეიძლება სერიოზულად ჩაითვალოს გუმპლოვიჩის მტკიცება, თითქოს სპენსერი "ანალოგიით არ აიგივებს ამ სავსებით განსხვავებულ მოვლენებს. იგი ბიოლოგიურ კანონებსა და მოვლენებს იყენებს მხოლოდ შედარებისათვის". (76, 52).

ანალოგიურ მოსაზრებებს გამოთქვამს ლესტერ უორდი. მას ეთანხმება რუდოლფ კინსკი იმაში, რომ "სოციოლოგიაში ორგანიციზმის ტერმინი ბიოლოგიზმის ანალოგიაა მხოლოდ, მაგრამ არც სპენსერს და არც სხვას არ ესმოდათ იგი ბიოლოგიური აზრით". (85, 155). ასეთსავე თვალსაზრისს იცავს ამერიკელი სოციოლოგი ალვინ ბოსკოვი (53, 240, რომელიც ფიქრობს, რომ სპენსერთან ეს ანალოგია მხოლოდ მოხერხებული გამოთქმის მიზნითაა გამოყენებული, ერთგვარი თვალსაჩინო და მხატვრული ფორმით მოვლენათა თვისებების დასახასიათებლად და არა მათ გასაგებად.

გუმპლოვიჩის აზრით, სპენსერი განასხვავებს საზოგადოებრივ მოვლენებს ბიოლოგიურისაგან. ეს აზრი არ არის სწორი, ვინაიდან სპენსერის სოციოლოგია მხოლოდ და მხოლოდ ბიოლოგიურ პრინციპებზეა აგებული და მას სხვა, ბიოლოგიურისაგან განსხვავებული პრინციპი არ მიუცია, რასაც არ უარყოფს თვით სპენსერი და ეს კარგად ესმის გუმპლოვიჩსაც, რომელიც აღნიშნავს: "სპენსერი ბიოლოგიის პრინციპების გზით იკვლევს გზას სოციოლოგიისაკენ", მაგრამ ყოველივე ამის შემდეგ გაუგებარია და თვით გუმპლოვიჩის საწინააღმდეგოა მისი მოსაზრება: "სპენსერი ხშირად იმეორებს, რომ საზოგადოება არის ორგანიზმი და საზოგადოების კვლევისას იყენებს ბიოლოგიიდან აღებულ ანალოგიებს, მიუხედავად ამისა, ის სოციოლოგიაში არასდროს არ ხდება ბიოლოგიურ შეხედულებათა ტყვე". (76, 51). ცდა, სპენსერის სოციოლოგიაში უარყოფილ იქნეს ბიოლოგიური, სავსებით გაუმართლებელია. მართლია, სპენსერის თეორიაში აღნიშნულია, რომ ბიოლოგიური ორგანიზმი, ხოლო საზოგადოება – ზეორგანული, მაგრამ რადგანაც ორგანიზმსა და ზეორგანულს შორის სპენსერის თეორია იგივეობას ადგენს და არა განსხვავებას, ის რამდენიმე განმასხვავებელი ნიშანიც კი, რაც სპენსერმა ჩამოაყალიბა, თავისთავად არაფერს არსებითს არ შეიცავდა, თუმცა შემდეგ ისიც უარყვეს სპენსერის მიმდევრებმა. ასე რომ, სპენსერი მხოლოდ ფორმალურად, სიტყვიერად განასხვავებს ორგანიზმსა და ზეორგანულს, ამიტომ, ჩვენი აზრით, სავსებით მართებულია უოლტერ ბაკლის მოსაზრება: სპენსერის მიერ "ბიოლოგიისა და ბიოლოგიური თეორიიდან ანალოგიათა ფართოდ გამოყენება გვიჩვენებს, რომ ის საზოგადოებას განიხილავდა როგორც ორგანიზმს ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით". (53, 272).

როგორც აღნიშნული იყო, სპენსერი საზოგადოებას ადარებს ორგანიზმს, მაგრამ ის ანალოგიები, რომლებიც მას მოჰყავს, საზოგადოებრივი და ბიოლოგიური მოვლენების გაიგივების საშუალებას სრულებით არ იძლევა. როგორ შეიძლება გავიგოთ რკინიგზების ფუნქციები და დანიშნულება იმის თქმით, რომ იგი ნერვიული სისტემის ანალოგიურია? როგორ შეიძლება რომელიმე საზოგადოების მმართველობის აპარატის დახასიათება იმით, რომ იგი ორგანიზმის ტვინს შეესაბამება? ასეთი შედარება არავითარ მეცნიერულ წარმოდგენას არ იძლევა აღნიშნულ მოვლენებზე.

მოკლედ რომ ვთქვათ, სპენსერის ანალოგიებში სოციალური დაყვანილია ბიოლოგიურზე და სოციალური, როგორც ასეთი, უარყოფილია.

რასაკვირველია, საზოგადოების, როგორც განსაზღვრული მთელის, მიმართ, სოციალური ორგანიზმის ცნება სავსებით გამოიყენება. მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ სოციოლოგია აიგივებს ორგანიზმისა და საზოგადოების კანონზომიერებას. ამ მხრივ თანამედროვე სოციოლოგია არსებითად უპირისპირდება ორგანიციზმს. ორგანიციზმს საზოგადოებისათვის ორგანიზმის ნიშნის მიწერა სჭირდება, რათა გაამართლოს ორგანიზმის კანონზომიერებათა გავრცელება

საზოგადოებაზე. თანამედროვე სოციოლოგია კი, როდესაც სოციალური ორგანიზმით აღნიშნავს საზოგადოებას, ხაზს უსვამს, – საზოგადოება ისეთივე მთელია და ურთიერთდაკავშირებული ელემენტების მქონე, როგორც ორგანიზმი. მაგრამ ამით მას სრულებით არ სურს ორგანიზმის კანონზომიერების გავრცელება საზოგადოებაზე, პირიქით, თანამედროვე სოციოლოგია ორგანიზმისა და საზოგადოების კანონზომიერებებს განიხილავს როგორც არსებითად განსხვავებულს და ასაბუთებს, რომ ინდივიდიც კი, როგორც ორგანიზმი, ბიოლოგიურ არსებას კი არ წარმოადგენს საზოგადოების ელემენტის სახით, არამედ სოციალურ არსებას, ასე რომ, ინდივიდიც, როგორც სოციალური არსება, ძირითადად განსხვავდება ბიოლოგიური არსებისაგან და მით უმეტეს – საზოგადოება.

ამრიგად, სპენსერმა საზოგადოება გამოაცხადა სოციოლოგიის საგნად, მაგრამ ვერ შეძლო საზოგადოების სპეციფიკის დადგენა. სოციალურის ბიოლოგიურზე დაყვანით სოციოლოგია დაიყვანება ბიოლოგიაზე. საზოგადოების სპენსერისეულ განსაზღვრებაში ძირითად ნიშანს შეადგენს ადამიანთა კავშირის დროითი ხანგრძლივობა. სინამდვილეში ასეთი განსაზღვრების დროს საზოგადოებად უნდა ჩაითვალოს მრავალი სახის კავშირი, მათ შორის ისეთებიც, რომელთაც თვით სპენსერიც არ თვლიდა საზოგადოებად, რადგან ხანგრძლივი სახის კავშირები ადამიანებს შორის მრავალი ფორმით არსებობს. ზოგჯერ სპენსერი საზოგადოებად მიიჩნევს ყოველგვარ კავშირსაც კი. მაგალითად, მისი ერთ-ერთი განსაზღვრება ამბობს: "ყოველი ორგანიზმი, რომელსაც რაიმე შესამჩნევი მოცულობა აქვს, ეს არის საზოგადოება". (81, 287). საზოგადოების ასეთი განსაზღვრება კიდევ უფრო ფართოსა და ბუნდოვანს ხდის ამ ცნებას, იმ ზომამდე, რომ შეუძლებელი ხდება მისი გამოყოფა ადამიანთა ერთობის ყოველი სხვა კონგლომერატიდან. მიუხედავად იმისა, რომ სპენსერი შეეცადა არაორგანული სამყაროს კანონზომიერებით არ აეხსნა ზეორგანული და მით დაეძლია მექანიციზმი, საზოგადოების გაგებაში იგი მაინც ვერ გასცდა მექანიციზმს, ამიტომ მისი სოციოლოგიური თეორია მექანიციზმის ნიადაგზე დარჩა. ამას ასაბუთებს სპენსერის მიერ არაორგანული, ორგანული და ზეორგანული სფეროებისათვის განვითარების ერთი საერთო კანონზომიერების აღიარება. მისი აზრით, მატერიის ინტეგრაცია ხდება არაორგანულ, ორგანულ და ზეორგანულ სამყაროში, ევოლუცია ერთია, ეს არის მატერიისა და მოძრაობის გადანაწილების პროცესი, ეს არის უნივერსალური მექანიკური კანონზომიერება და საზოგადოება მას ისევე ემორჩილება, როგორც სხვა სხეულები. საზოგადოებას არა აქვს სპეციალური განვითარების კანონზომიერებანი, ამიტომ იგი, სპენსერის მოძღვრების მიხედვით, მთლიანად მექანიკური კანონზომიერებით აიხსნება. ამით სპენსერმა უაზრო გახადა მისი ცდა, მოეძებნა არსებითი განსხვავება არაორგანულ სამყაროსა და საზოგადოებას შორის.

სპენსერის მოძღვრებამ დიდი გავლენა მოახდინა უშუალოდ მის მომდევნო პერიოდის სოციოლოგიაზე. ამერიკელი სოციოლოგის, მარტინ დეილის სამართლიანი თქმით, "პირველ მსოფლიო ომამდე ოგიუსტ კონტისა და ჰერბერტ სპენსერის შრომები სოციოლოგებისთვის მეტად მნიშვნელოვანი წყარო იყო სოციალურ პრობლემათა თეორიებისათვის". (53, 388). სპენსერის მოძღვრებას გამოუჩნდნენ როგორც კრიტიკოსები, ასევე მიმდევრებიც, რომლებსაც ანალოგია საზოგადოებასა და ორგანიზმს შორის მიჰყავდათ სრულ იგივეობამდე და უარს ამბობდნენ მათ შორის იმ უმნიშვნელო სხვაობის არსებობაზეც, რომელსაც სპენსერი უშვებდა.

სპენსერის მიმდევრებიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია ფრანგები – ალბერტ ფულიე და რენე ვორმსი, გერმანელები – შეფლე, ლილიენფელდი, ჰერტვიგი და სხვა. ფულიე შეეცადა, საზოგადოების და ორგანიზმის სპენსერისეული ანალოგია გაეფართოებინა და გაედრმავებინა. თუ სპენსერი ორგანო ანალოგიას მიმართავდა აგებულებისა და ფუნქციების მხრივ, ფულიემ მესამეც დაუმატა – ანალოგია – სიცოცხლის მხრივ. ფულიეს მოძღვრებაში დასმულია საკითხი იმის შესახებ, წარმოადგენს თუ არა ორგანიზაცია თვით სიცოცხლეს. ორგანიზაცია რომ სიცოცხლისათვის აუცილებელია, ფაქტია, – წერს ფულიე, – მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს,

რომ ორგანიზაცია თვითონ არის სიცოცხლე. მანქანისა და საათის ნაწილებს შორის ფუნქციები განაწილებულია, მაგრამ მათ არა აქვთ სიცოცხლე. ფულიეს აზრით, ავტომატის ან მანქანის ნაწილები თავისთავად არ არიან ორგანიზებულნი, ამიტომ არა აქვთ მათ სიცოცხლე, მაშინ როცა ცოცხალ ორგანიზმთა ნაწილები თავისთავად ორგანიზებულნი არიან, ამიტომ სიცოცხლეს ფლობენ. (84, 12). ყოველივე ეს თავიდანვე გამორიცხავს საზოგადოების შედარებას მანქანებთან და გვაძლევს მხოლოდ ცოცხალ სხეულებთან შედარების საშუალებას, აქედან გამომდინარე, ფულიე აკეთებს დასკვნას: თუ ცოცხალი არსება შედგება ცოცხალი არსებისაგან, საზოგადოებაც, როგორც ცოცხალი არსება, ცოცხალი არსებისაგან შედგება. ეს არის მესამე ანალოგია, რომელიც ფულიემ მიუმატა სპენსერისეულ ანალოგიებს. აქ ფულიე აკრიტიკებს სპენსერს, რომელიც განასხვავებდა ორგანიზმსა და საზოგადოებას მათი ნაწილების დაშორებით სივრცეში, და კონტს, რომელიც საზოგადოების ნაწილების დროში დაშორებულობაზე ლაპარაკობდა. სპენსერის წინააღმდეგ ფულიე იყენებს შეფლეს არგუმენტაციას, რომლის მიხედვითაც ცხოველის ორგანიზმის ნაწილების უჯრედებს შორის არის უჯრედთაშორისი ნივთიერებანი (სისხლის ბურთულაკები). ასევეა საზოგადოებაშიც, სადაც ადამიანები დაკავშირებული არიან შარავებით, – რკინიგზებით, ტელეგრაფებით. ფულიე აღნიშნავს, რომ არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება კავშირს, – ეს კი საზოგადოებაში ყოველთვის ძლიერია მაშინაც, როცა მისი წევრები ერთმანეთისაგან დაშორებული არიან. "დედა და შვილი, რომელთაგან ერთი ცხოვრობს პარიზში, მეორე კი მარსელში, შეიძლება უფრო მჭიდროდ იყვნენ დაკავშირებული, ვიდრე ერთი და იმავე პოლიტიკური სხეულის ორი წევრი. (84, 71)

რაც შეეხება კონტის არგუმენტს, რომ ორგანიზმის ნაწილები სიბერის გამო კვდება, საზოგადოებას კი ასეთი სიკვდილი არ ახასიათებს, ამ მოსაზრების უარსაყოფად ფულიე მიდის ორგანიზმსა და საზოგადოებას შორის ისეთი პარალელიზმის დაშვებაზე, რასაც სხვა ორგანიციისტები უარყოფდნენ. ფულიეს აზრით, ისე როგორც ცხოველური ორგანიზმი ხასიათდება დაბადებით, ზრდითა და მოხუცებულობით, რომელსაც მოჰყვება სიკვდილი, ასევე საზოგადოებასაც აქვს ანალოგიური პერიოდები და ხასიათდება სიკვდილითაც, როგორც მთელი. (84, 73).

საზოგადოების სპენსერული ტიპოლოგია

სპენსერი კონტთან ერთად ერთ-ერთი პირველი მოაზროვნეა სოციოლოგიის ისტორიაში, რომელმაც განახორციელა საზოგადოების ორ ტიპად დაყოფა. სამხედრო და სამრეწველო საზოგადოებათა სახით. სამხედრო ტიპის საზოგადოებაში "მთავრობის ეთიკა ომის ეთიკის იგივეობრივია". ეს ნიშნავს, რომ საზოგადოება უიგივდება ჯარს, რომლის ნაწილი მოქმედია და ნაწილი უმოქმედო. მასში "ჯარი მობილიზებული საზოგადოებაა, ხოლო საზოგადოება ჯარი, რომელიც ისვენებს". (82, 129).

სპენსერი აღნიშნულ დებულებას ამატებს სამხედრო საზოგადოების ძირეულ ნიშანს – ძალადობას. ამ საზოგადოებაში ცხოვრება ძალადობაზეა აგებული. "საზოგადოების სამხედრო ტიპის დროს ჯარი მობილიზებული ხალხია, ხოლო ხალხი დასვენებული ჯარი. ამიტომ აქ ჯარს და ხალხს ერთნაირი აგებულება აქვთ. საყოველთაო სამხედრო ნაგებობაზე მიმთითებელი ნიშანია; ერთეულთა განსხვავებულ მოქმედებათა წარმართვა ძალადობის გზით". სამხედრო საზოგადოებათა პოლიტიკას საფუძვლად უდევს მტრობა. თანამედროვე პოლიტოლოგია შმიდტით დაწყებული პოლიტიკის კრიტერიუმებად ასახელებს მტრობას და მეგობრობას. სამხედრო საზოგადოება აიგება მტრობის პრინციპით. ასეთია სამხედრო საზოგადოების როგორც საგარეო, ისე საშინაო პოლიტიკის საფუძველი. ორივე სფეროში გამოიყენება ძალადობა. ამას ემსახურება სამხედრო საზოგადოება. სახელმწიფოს აქვს მტრისგან

დაცვის ფუნქცია, რადგან სახელმწიფო შექმნილია ადამიანის მიერ იმისთვის, რომ მშვიდობიანად იცხოვროს, უზრუნველყოფილი იყოს მისი უსაფრთხოება. ეს მოითხოვს ქვეყნის გარეთ მტრებისგან დაცვას და ქვეყნის შიგნით მისი თავისუფლების უზრუნველყოფას. სამხედრო სახელმწიფო კარგად ახორციელებს გარეშე მტრებისგან დაცვის ფუნქციას, მაგრამ ის ცუდად ასრულებს ქვეყნის შიგნით ადამიანის უფლებათა უზრუნველყოფის ფუნქციას, რადგან თავისუფლება ძალადობით არ მიიღწევა. არადა სამხედრო საზოგადოებაში ყველაფერი იძულებით ხდება: ძალადობითი ურთიერთობაა შრომის მიმცემსა და მშრომელს შორის: იძულება, რომელსაც შრომის მიმცემი მიმართავს, შეიძლება იყოს პოლიტიკური, ეკონომიკური, გარეშე ეკონომიკური. სამხედრო საზოგადოება სტანდარტიზებული და ინდივიდის ბუნების საწინააღმდეგო ურთიერთობებს ქმნის. ამ საზოგადოებაში შრომის სავალდებულოება ძალით უზრუნველყოფა, ვინც არ შრომობს, იმას სასტიკად სჯიან, მოითხოვება ხელისუფლებისადმი უსიტყვო მორჩილება, წინააღმდეგობის გაწევა და არაკონფორმისტული ქცევა სასტიკად ისჯება. სამხედრო საზოგადოება წარმოიშვა და განვითარდა კაცობრიობის ისტორიის პირველ ეტაპზე. მაგრამ ის თავს იჩენს ამ ისტორიის ყველა ეტაპზე, როდესაც საზოგადოებას მოემალა ტოტალიტარიზმი, დიქტატურა, სოციალიზმი და მონობის ყველა სხვა შესაძლო ფორმა. ამ ტიპის საზოგადოება ინდივიდის თავისუფლებას სპობს და მას ცვლის მონობით, აქ ინდივიდი საშუალებაა სახელმწიფოს და საზოგადოების კეთილდღეობისა და მიზნების განხორციელების გზაზე. საზოგადოების მეორე ტიპია სამრეწველო საზოგადოება. იგი სამხედროს საპირისპიროა, რამდენადაც მასში ინდივიდი საშუალება კი არაა სახელმწიფოსა და საზოგადოების ხელში, არამედ მიზანია, ხოლო სახელმწიფო და საზოგადოება საშუალებანია. საზოგადოება და სახელმწიფო არსებობენ ინდივიდის კეთილდღეობისთვის. საზოგადოების ამ ორ ტიპს ყოფიერების საზრისის ორი დაპირისპირებული გაგება ახასიათებს: სამხედრო საზოგადოებაში სიცოცხლე საშუალებაა, საზოგადოება კი მიზანია. მიზანი, რომელსაც ეს საშუალება უზრუნველყოფს. მართებულად აღნიშნავს ს. მოსკოვინი: "განსხვავება საზოგადოების სამხედრო და სამრეწველო ტიპებს შორის გამოიხატა იმ რწმენის შეცვლაში, რომ ინდივიდები არსებობენ სახელმწიფოს კეთილდღეობისთვის მისი საპირისპიროთი: რომ სახელმწიფო არსებობს ინდივიდთა კეთილდღეობისთვის". (82, 127).

სპენსერი ამ ორი ტიპის საზოგადოებათა განსხვავების უფრო ნათლად წარმოსადგენად გამოიყენებს ფართო მნიშვნელობით აღებულ "კოოპერაციის" ცნებას. "თუ სიტყვა "კოოპერაციას" გამოვიყენებთ ფართო აზრით, მმართველობის რომელიმე სისტემის დროს როგორც ყველა მოქალაქის ერთობლივ მისწრაფებებს, მაშინ ეს რეჟიმები შეიძლება შემდეგნაირად განისაზღვროს: ერთია ძალისმიერი კოოპერაციის, მეორე ნებაყოფლობითი კოოპერაციის სისტემა". (83, 3-4). პირველი სახის კოოპერაცია სამხედრო ტიპს ჰგავს რეგულარულ ჯარში ინდივიდის ყოფიერებისა, რომელიც ვალდებულია, დაემორჩილოს ყველა ბრძანებას სასჯელის შიშით და მატერიალურად უზრუნველყოფილია. მეორე ტიპი კოოპერაციისა ჰგავს მწარმოებელთა და მომხმარებელთა ნებაყოფლობით კავშირს, რომელნიც შეთანხმების საფუძველზე და გარკვეული გასამრჯელოს მეშვეობით არიან დაკავშირებული ერთმანეთთან და თუ არ მოეწონებათ ეს კავშირი, თავისუფლად შეუძლიათ დატოვონ. პირველი სახის კოოპერაცია ძალადობაზეა აგებული, მეორე სახისა _ ნებაყოფლობაზე.

სპენსერის მოძღვრება საზოგადოების შესახებ ემყარება პრინციპს: საზოგადოება შედგება ცალკეულთაგან და საზოგადოების არსებას განსაზღვრავს მის შემადგენელ ერთეულთა ბუნება. როგორი ინდივიდებისაგანაც შედგება, ისეთივეა საზოგადოება. საზოგადოებრივი დაწესებულებანი თუ არაა განპირობებული მის წევრთა მიდრეკილებებით და ბუნებით, ეს დაწესებულებები ვერ მოერგებიან არსებულ საზოგადოებას და იწყება კონფლიქტი სოციალურ ინსტიტუტებსა და საზოგადოების წევრებს შორის. სახელმწიფო როგორც ერთ-ერთი სოციალური ინსტიტუტი, იგივეობრივი უნდა იყოს საზოგადოების წევრთა არსებისა.

მიმართებას სახელმწიფოსა და საზოგადოების წევრთა შორის განსაზღვრავს პრინციპი – სახელმწიფო არსებობს მოქალაქეებისთვის და არა მოქალაქეები სახელმწიფოსთვის. ყოველი მთელი სამსახურეობრივი ფუნქციის მქონეა ცალკეულების მიმართ, ამიტომ საზოგადოებაც, როგორც მთელი, არსებობს ინდივიდთა ინტერესებისთვის და არა ინდივიდები საზოგადოების ინტერესებისთვის. აჯანყებულები და რევოლუციონერები უმართებულოდ მოქმედებენ, როდესაც უსამართლო მთავრობას ებრძვიან, რადგან მთავრობა შედეგია და შედეგს კი არ უნდა ებრძოლონ, არამედ მიზეზს. უსამართლო მთავრობის მიზეზი უსამართლო ხალხია, მათში კი ინდივიდებია განმსაზღვრელი. სიბრძნეს და სიკეთეს მოკლებული ხალხი ვერ აირჩევს ბრძენ და კეთილ მთავრობას. სპენსერი ადასტურებს ჰეგელის მიერ წამოყენებულ პრინციპს: ხალხებს ისეთი მთავრობები ჰყავდათ, როგორსაც იმსახურებდნენ. სპენსერი მოითხოვს, საზოგადოება აგებული იყოს სამართლიანობის პრინციპზე. სამართლიანობაში კი ძირითადია ადამიანთა თავისუფლების უზრუნველყოფა. რადგან საზოგადოება შედგება არა მხოლოდ ცალკეული, არამედ მრავალი ინდივიდისგან, სამართლიანობა უნდა უზრუნველყოფდეს როგორც ცალკეული ინდივიდის, ისე მათი სიმრავლის თავისუფლებას. ამდენად, სამართლიანობის ორი პრინციპი არსებობს.

1. თითოეული ადამიანის მიმართ უზრუნველყოფილ უნდა იქნეს თავისუფლება.

2. ამ თავისუფლებას გარკვეული შეზღუდვები უნდა ახლდეს, რადგან არსებობს იმავე უფლების მქონე სხვა ადამიანებიც და მათ უნდა გაეწიოთ ანგარიში.

თავის პირველ ნაშრომში: – "სოციალური სტატისტიკა" – სპენსერი მოითხოვს თითოეულის სრული თავისუფლების აღიარებას, და მის შეზღუდვას მხოლოდ სხვათა ტოლი უფლებებით". საზოგადოების ორგანიზაციის დონე ინდივიდთა კეთილდღეობის უზრუნველყოფის შესაბამისად განისაზღვრება.

სპენსერის პოლიტიკური მრწამსი

სპენსერის იდეალია სამრეწველო საზოგადოების განვითარება, რომლის ცენტრი უნდა იყოს ცალკეული ინდივიდის თავისუფლების უზრუნველყოფა. ყოველგვარი კოლექტიური ინტერესების პრიმატი სპენსერთან გამორიცხულია, მთელი საზოგადოება უნდა იყოს ინდივიდის კეთილდღეობის თუ თავისუფლების განხორციელების არენა. სპენსერი წინააღმდეგია სოციალიზმის და კომუნიზმის, რადგან ისინი არ ითვალისწინებენ ინდივიდის ინტერესებს, და საზოგადოებას აგებენ ინდივიდის დათრგუნვის პრინციპით. ორივე – სოციალიზმიც და კომუნიზმიც – მონობის ფორმებია. მათი გზით სამრეწველო საზოგადოება ვერ განვითარდება, ისინი სამხედრო საზოგადოების ტიპის აგებას შეძლებენ მხოლოდ. თავის შრომას, მიძღვნილს სოციალიზმის კრიტიკისადმი, სპენსერი შემდეგნაირად ასათაურებს – "თავისუფლებიდან მონობისაკენ დაბრუნება". მართალია, საზოგადოების ისტორიაში მოსალოდნელია გარკვეულ ეტაპზე სოციალიზმის და კომუნიზმის გამარჯვება, მაგრამ ეს იქნება სამრეწველოდან სამხედრო საზოგადოებაზე გადასვლა. თუ ტრადიციულ სამხედრო საზოგადოებაში პიროვნება იმონებდა პიროვნებას, სოციალისტურ საზოგადოებაში პიროვნებას იმონებს სახელმწიფო, ამრიგად, პიროვნებისადმი მონობას ცვლის სახელმწიფოსადმი მონობა. შრომაში – "პიროვნება სახელმწიფოს წინააღმდეგ" – სპენსერი ამტკიცებს, რომ სულ ერთია, ვისი მონა იქნება პიროვნება, პიროვნების თუ სახელმწიფოსი. არც სოციალისტური რევოლუციაა მისთვის მისაღები. ევოლუციონერი სპენსერი თანდათანობითი გარდაქმნის იდეას ქადაგებს, სოციალური რევოლუცია კი მონობას აბრუნებს. ხშირად გაუგებრობას იწვევს ის ფაქტი, რომ ტოტალიზარიზმისა და დიქტატურის, ძალადობისა და მონობის მოწინააღმდეგე სპენსერი უარყოფითად ეკიდებოდა ლიბერალიზმსაც, დემოკრატიისა და თავისუფლების ერთ-ერთ ფორმას, მაგრამ ეს აიხსნება არა იმით, რომ სპენსერი საერთოდ ლიბერალიზმის წინააღმდეგი

იყო, არამედ იმით, რომ მას არ აკმაყოფილებდა ლიბერალიზმის გარკვეული ფორმა, რომელიც არსებითად საკუთარი ბუნების საპირისპიროდ გამოდიოდა. კერძოდ სპენსერი ტრადიციულ ლიბერალიზმს კი არ უარყოფდა, არამედ თანამედროვეს. მათ შორის განსხვავებას კი შემდეგში ხედავდა: "მე არ მინდა მიმაკუთვნონ იმათ, ვისაც ლიბერალებს ეძახიან. როცა ეს სიტყვა შემოვიდა ხმარებაში, მაშინ ლიბერალებს ეძახდნენ იმათ, ვინც იცავდა პიროვნების თავისუფლების გაფართოებას სახელმწიფოს მიმართ. მაშინ, როცა ამჟამად ლიბერალები თანმიმდევრულად აფართოებენ სახელმწიფოს ძალაუფლებას და ზღუდავენ პიროვნების თავისუფლებას, თუმცა მათ მიზნად აქვთ ხალხის კეთილდღეობის გაუმჯობესება". (82, 127). სპენსერი ლიბერალიზმის წარმომადგენელია და ბუნებრივად მიმაჩნია, რომ ლიბერალიზმი უზრუნველყოფს პიროვნების თავისუფლებას და ეწინააღმდეგება სახელმწიფოს მიერ ძალისმიერი მეთოდებით პიროვნების დათრგუნვას. სპენსერის ნააზრევში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი რგოლია პიროვნებისა და სახელმწიფოს მიმართების საკითხი. სახელმწიფო, როგორც ფორმისა არ უნდა იყოს, ბოროტებაა, რადგან თავისი ფუნქციებით ზღუდავს პიროვნების სურვილებს. ამიტომ არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს სახელმწიფოს ფორმების შეცვლას. იმის გამო, რომ მონარქია შეიცვლება პარლამენტური მმართველობის ფორმით, სახელმწიფო როგორც პიროვნების დამთრგუნველი ძალა, არ იცვლება. ადამიანის მდგომარეობა საზოგადოებაში დამოკიდებულია სოციალურ გარემოზე, რომელშიც განმსაზღვრელი როლი ეკუთვნის სახელმწიფო ინსტიტუტს. ამდენად, შეუძლებელია ინდივიდის თავისუფლების პრობლემის განხილვა სოციალური ერთობებისა და ინსტიტუტებისადმი მიმართების გარეშე. ამიტომ სპენსერი განსაკუთრებული ყურადღებით აანალიზებს ინდივიდისა და სახელმწიფოს მიმართებას. მისთვის ცენტრალური ადგილი უკავია პიროვნების თავისუფლებას. ამ თვალსაზრისით აფასებს იგი მთელ საზოგადოებრივ ისტორიას, სოციალიზმისა და კომუნიზმის იდეების ჩათვლით, რომელსაც მიიჩნევს მონობის ფორმად. თანამედროვე მოაზროვნის ჰაიეკის მიერ სოციალიზმისა და კომუნიზმის მონობის გზად დასახვა აღებულია სპენსერისეულ განაზრებათაგან. ისიც აღსანიშნავია, რომ სპენსერი არა მარტო სოციალიზმსა და კომუნიზმს ან ტოტალიტარიზმის სხვა ფორმებს მიიჩნევს მონობის გზად, არამედ ყოველგვარ სახელმწიფო ინსტიტუტს და კაცობრიობის ისტორიასაც განიხილავს როგორც ინდივიდის დამონების ინსტიტუტსა და ფორმას. სპენსერის აზრით, მონარქიაც და რესპუბლიკაც ერთნაირად თრგუნავს პიროვნებას. მართალია, აბსოლუტური მონარქიის დროს ინდივიდს არავინ ეკითხება, ვინ იქნება სახელმწიფოს მმართველი, მაშინ, როდესაც პარლამენტს ირჩევენ. მაგრამ, სპენსერის აზრით, ამით ვითარება არსებითად არ იცვლება ინდივიდის თავისუფლებასთან მიმართებაში, რადგან ორივე შემთხვევაში მას სახელმწიფო აპარატი ავიწროებს. ერთ შემთხვევაში თავისუფლებას ართმევენ, მეორეში – თვითონ ამბობს უარს თავისუფლების გარკვეულ ნაწილზე. ორივეჯერ ის ერთნაირად გრძნობს იძულებას და მდგომარებას არ უმსუბუქებს ის გარემოება, რომ მან თვითონ აირჩია მისი შემვიწროებელი და დამთრგუნველი ძალა. თუ ადამიანმა აირჩია მეფე, ამით მან უარი თქვა თავისუფლებაზე და გზა გაუხსნა მის მონობას. "თუ პლებისციტის გზით ხალხი ირჩევს ადამიანს განუსაზღვრელი მეფობისათვის, განა ეს ხალხი დარჩება თავისუფალი იმის გამო, რომ თვითონ შექმნა ეს დესპოტიზმი? განა ამ დესპოტის მიერ გამოცემული მაიძულებელი ბრძანებები კანონიერად უნდა ჩაითვალოს იმის საფუძველზე, რომ ისინი არიან სახალხო ხმის მიცემის პროდუქტები?" სპენსერს მიაჩნია, რომ არა თუ მეფის განუსაზღვრელი უფლებები, არამედ პარლამენტისაც, არ არის ადამიანის თავისუფლებისათვის უკეთესი, რადგან პარლამენტსაც ახასიათებს სწრაფვა, თავისი ძალაუფლება გაავრცელოს ყველა სფეროზე, რითაც ადამიანის თავისუფლებას ბოლო ედება. ამიტომ "მრავალრიცხოვანი შემზღვეველი აქტები არ შეიძლება გამართლდეს იმის გამო, რომ ისინი გამოცემულია ხალხის არჩეული ინსტიტუტის მიერ. როგორც მონარქის, ასევე არცერთი ინსტიტუტის ძალაუფლება არ უნდა ითვლებოდეს

შეუზღუდავად. ისე როგორც წარსულში ჭეშმარიტი ლიბერალიზმი იბრძოდა მონარქიის წინააღმდეგ, რომელსაც სურდა ჰქონოდა განუსაზღვრელი ძალაუფლება, ასევე, დღეს ჭეშმარიტი ლიბერალიზმი იბრძოლებს პარლამენტის წინააღმდეგ, რომელსაც შეეცდება ხელთ იგდოს ასეთივე ძალაუფლება". (83, 13). ამრიგად, ჭეშმარიტი ლიბერალიზმის პოზიციებიდან აბსოლუტური განუსაზღვრელობის ყველა მცდელობის წინააღმდეგ ბრძოლა, როგორც ინდივიდის თავისუფლების დაცვის გზა, განსაზღვრავს სპენსერის პოლიტიკურ ორიენტაციას. ის არაა ანარქისტი და არ უარყოფს სახელმწიფოს არსებობის აუცილებლობას, თუმცა არ ეთანხმება სახელმწიფოს შეთანხმების საფუძველზე აგების თეორეტიკოსებს. სახელმწიფო წარმომოხიბლავ და ფუნქციითაც ძალადობაზე აგებულად მიაჩნია. ამავე დროს, მოითხოვს სახელმწიფო ხელისუფლების, როგორც ფორმისაც არ უნდა იყოს იგი, შეზღუდვას, რათა მონობის გარკვეული სახეობიდან მაინც განთავისუფლდეს ადამიანი და მიეცეს საშუალება, თავისუფლების ნაწილი მაინც რომ შეინარჩუნოს. სპენსერი მოითხოვს, ადამიანის თავისუფლების კრიტერიუმად გამოყენებული იქნეს არა მთავრობის მიერ პიროვნების შემზღვეველ აქტთა რაოდენობა და ზომა. მთავარი ის კი არ არის, მმართველები ხალხის მონაწილეობით იქნებიან თუ არა შერჩეული, არამედ ის, თუ რა უფლებებს დაუტოვებენ ადამიანებს. ლიბერალური ინდივიდუალიზმია სპენსერის პოზიცია. "თავისუფლება, რითაც მოქალაქე სარგებლობს, უნდა გაიზომოს არა მთავრობის მექანიზმის არსებით, იქნება ეს მთავრობა წარმომადგენლობითი თუ არა, არამედ მის მიერ გატარებულ შეზღუდვათა ნაკლები რიცხვით. მთავრობის მექანიზმის მოქმედება იქნება მოქალაქეთა მონაწილეობით თუ მის გარეშე, მას არ ქნება ლიბერალური ხასიათი, თუ აღიღებენ შეზღუდვებს აუცილებელ რაოდენობაზე მეტად, ესე იგი იმ რაოდენობაზე, რაც აუცილებელია ზიანის თავიდან ასაცილებლად, ანუ ყოველი მოქალაქის დასაცავად სხვათაგან ხელყოფისაგან". (83, 14). სპენსერი უნდობლობითა და ეჭვით ეპყრობა იმ დაპირებებს, რომელიც მოდის საზოგადოების მესიანისტურ იდეათა მქადაგებლებისაგან. ისინი საზოგადოებას პირდებიან ყველა ბოროტებისაგან განთავისუფლებას. სპენსერი პოლიტიკური მოღვაწისაგან მოითხოვს არა დაპირებებს და ხალხის ცნობიერების გადაყვანას ოცნებათა სამყაროში, არამედ რეალურ მოქმედებას და საქმით იმის ჩვენებას, რისი გაკეთებაც შეუძლიათ. ამისთვის ყოველმა პოლიტიკურმა მოღვაწემ თავის თავს უნდა დაუსვას კითხვა: "რა სახის სოციალური წყობის გავრცელებას ვცდილობ მე?" სპენსერის აზრით, სამწუხაროდ, ასეთ კითხვას არავინ სვამს. სპენსერი კრიტიკულად ეკიდება იმათაც, ვინც ფიქრობს, რომ განათლებული მთავრობები უკეთ უხელმძღვანელებენ ქვეყანას. მისი აზრით, განათლება საჭიროა, მაგრამ ის თავისთავად ვერ წყვეტს პოლიტიკოსის ავკარგიანობას, რადგან საერთო განათლება ჯერ კიდევ არ ნიშნავს პოლიტიკურ განათლებას. პოლიტიკოსისათვის ბევრს არაფერს იძლევა ისტორიულ ხდომილებათა ცოდნა. ჰეგელის მსგავსად სპენსერიც ფიქრობს, რომ ისტორიიდან ვერავითარი გაკვეთილი ვერ გამოიტანეს იმათაც კი, ვინც ეს სცადა. განათლება მნიშვნელოვანი იქნებოდა პოლიტიკოსისათვის იმ შემთხვევაში, თუ ის ჭეშმარიტად პოლიტიკური ხასიათის იქნებოდა. თუ მომხმარებელს მისცემდა აუცილებელ პოლიტიკურ ცნობებს. "მაგრამ სინტაქსის წესების ცოდნა, ან ჯამის მოხერხებულად გამოთვლა, გეოგრაფიული შემეცნებისა და მეხსიერების ქონება, რომელიც ავსილი იქნებოდა მეფეთა ტახტზე ასვლის და მხედართმთავართა გამარჯვების საკითხებით, ყოველივე ეს იმდენადაა პოლიტიკის უნარის მაჩვენებელი, როგორც ხატვის ტალანტი იძლევა ტელეგრაფირების მოხერხებულობასა და სისწრაფეს, ან კროკეტის თამაში ვიოლინოზე კარგ დაკვრას უწყობს ხელს". (83, 24). სპენსერის აზრით, რაც უფრო ძლიერდება ადმინისტრაცია, მით უფრო უძლიურია ადამიანები ძალადობის ინსტიტუტის წინაშე, რაც უფრო იზრდება ბიუროკრატია, მით უფრო ხელს უწყობს მმართველი კლასების გაბატონებას და ადამიანთა უფლებების შეზღუდვას, რადგან ამ გზით იზრდება კოლექტიური ძალაუფლება და მცირდება პირადი ინიციატივა, რაც თავისუფლების დაკარგვაა. სპენსერი

იცნობს სოციალისტების თეორიებს, რომელნიც სოციალიზმს სახავენ საზოგადოების ყველა წყლულისაგან განკურნების გზად. სპენსერი ფიქრობს, რომ სოციალიზმი არის არა საზოგადოების განკურნების, არამედ მისი საბოლოო დაბეჩავების, მონობის გზა. თუ საზოგადოების მომავალი სოციალიზმია, "მომავალი მონობად უნდა ითვლებოდეს, იმიტომ, რომ ყოველ სოციალიზმში იგულისხმება მონობა". სოციალიზმის მონობის ფორმა დასახვა ღირებულებითი დამოკიდებულების გამოხატვად რომ არ დარჩეს, სპენსერი ანალიზებს მონობის ცნების შინაარსს. მონობა დაკავშირებულია ერთი ადამიანის მეორის მიერ მიკუთვნებასთან, მაგრამ ეს მიკუთვნება ნორმალური ხასიათის რომ არ იყოს, მონობის ხასიათი უნდა განისაზღვროს უფრო კონკრეტულად. კერძოდ, გაირკვეს, რას აკეთებს ადამიანი საკუთარი ნებელობით და რას იძულებით, როგორია მის მოქმედებაზე კონტროლის ხარისხი. მონის ნიშანი ისაა, რომ სხვის მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად მუშაობს იძულებით. მონობა დაკავშირებულია იძულებასთან, ადამიანის შრომის ხასიათთან და შრომის შედეგების მითვისებასთან. თუ მონის პატრონი ითვისებდა მონის შრომის დიდ ნაწილს და ამიტომ არსებობდა მონობა წარსულში, მომავალი სოციალიზმის დროსაც ადამიანის შრომა დაიყოფა ორ ნაწილად, იმად, რომელიც მშრომელს მოხმარდება. იცვლება მხოლოდ სხვისი შრომის მომხმარებელი, მაგრამ მშრომელისთვის რა მნიშვნელობა აქვს, ვინ მითვისებს მის შრომას – პიროვნება, თუ საზოგადოება, მთავარია, მას ართმევენ ამ შრომის პროდუქტს. სოციალიზმის დროს მონათმფლობელის კონტროლს და იძულებას ცვლის სახელმწიფოს მხრივ კონტროლი და იძულება. აქაც არსებითად არაფერი იცვლება, გარდა იმისა, რომ მონობა შეიძლება იყოს მეტი ან ნაკლები სისასტიკის. "ადამიანის მონობის ხარისხი მოქმედებს იმის შესაბამისად და იმასთან თანაფარდობით, რა უნდა გასცეს მან და რა შეიძლება დაიტოვოს, ხოლო ვინაა მისი ბატონი – პიროვნება, თუ საზოგადოება, ამას არა აქვს მნიშვნელობა". სოციალისტური ორგანიზაცია მოითხოვს საზოგადოების მიერ ადამიანის დამონებას. ისინი იმუშავენ იდეალს, ისე, რომ ვერ ხედავენ, ან არ სურთ დაინახონ მისი ჩრდილოვანი მხარეები, ამით ემსგავსებიან იმ მექორწინებს, რომლებიც ქორწინების წინ ხედავენ მხოლოდ მის თანმხლებ სიამოვნებებს და ვერ ხედავენ, ან არ ფიქრობენ, რა უსიამოვნებები მოჰყვება მას. სოციალისტები ხედავენ ბოროტების არსებობას და ცდილობენ აღმოფხვრან იგი, მაგრამ ვერ ხედავენ, რომ ამ პროცესში ერთ ბოროტებას ცვლის მეორე. ყოველ სოციალურ წყობაში არის მმართველები და კონტროლიორები, რომელთაც სჭირდებათ მათი მოთხოვნილების დამაკმაყოფილებელი მონები. ცდილობენ, კარგი დაწესებულებების შექმნით უშველონ საზოგადოებას, მაგრამ ეს ილუზიაა. ვერავითარი დაწესებულება ვერ გაგვათავისუფლებს ადამიანის ბუნების არასრულყოფილებისაგან, რაც ყველა ვითარებაში აწესებს მონობას, რადგან "ინდივიდი ექვემდებარება ერის მმართველ ნაწილს, ისე როგორც მონა ბატონს". (83, 32). როგორი წყობაც არ უნდა იყოს, ადამიანის ბუნების არასრულყოფილება არ დაიძალდება.

სპენსერი სახელმწიფოს ინსტიტუტის კრიტიკაში განსაკუთრებით უსვამს ხაზს "კანონმდებელთა ცოდვებს", სულ ერთია, ამას ისინი ჩადიან უვიცობით, თუ შეგნებით. ყველა მათი მოქმედება ცოდვილიანია, მაშინაც, როდესაც ვითარების გამოსწორება უნდათ, მათ მიერ დადგენილი კანონები თუნდაც ერთ ბოროტებას თრგუნავდეს, მეორეს ამკვიდრებს და ეს მეორე უფრო მეტი ბოროტებაა, ვიდრე თავდაპირველი. შეიძლება სარწმუნოდ არ ვიცოდეთ, "სწორია თუ არა მტკიცება, რომ ადამიანი უკანონობათაგან შედგება და ცოდვაშია ჩასახული, მაგრამ უეჭველია, რომ მთავრობა წარმოიშვა ძალადობით და ჩაისახა ძალადობის გზით". (83, 35). ძირითადი თეზისი, რომელსაც სპენსერი კანონმდებლობისა და კანონმდებელთა წინააღმდეგ აყენებს, იმის მტკიცებაა, რომ ყოველგვარი კანონი რა განზრახვითაც არ უნდა ცემდნენ მათ, ზღუდავს ადამიანის უფლებას და ბოროტებაა, განსხვავება მხოლოდ მეტ-ნაკლებ ბოროტებაშია, კანონმდებელი ამ შემთხვევაში ჰგავს მკურნალის შეგირდს, რომელიც გარკვეული სიმპტომების საფუძველზე ავადმყოფს გამოუწერს მუცლის ტკივილის წამალს,

მაშინ როცა მას ბრმანაწლავი აწუხებს, იწამლება ორგანიზმი და პაციენტი კვდება. ასეთ მკურნალს განუზრახველ მკვლელობაში დაადანაშაულებენ, მას არ ამართლებს ის, რომ კეთილი განზრახვა ჰქონდა და დიაგნოზის დასმაში შეცდა, მას ბრალს დადებენ, რომ არ ჰქონდა მკურნალობის უფლება. საზოგადოების კანონმდებლები უამრავ ბოროტებას ჩადიან კანონების დადგენისას და მაინც მათ არ სთხოვენ პასუხს, მათ უვიცობას გარკვეულად ამართლებენ კიდევ, არ ეუბნებიან, რომ თუ გამოცდილება და ცოდნა არა გაქვს, კანონებს ნუ გამოსცემ. სახელმწიფოთა ისტორია აღსავსეა უვიცთა გამოცემული კანონებით, რასაც აურაცხელი ბოროტება მოჰყვა. "უვიცი კანონმდებელი წარსულში კაცობრიობის ტანჯვას მუდამ აძლიერებდნენ, თუმცა ცდილობდნენ მის დასამარებას. ეს გამოწვეული იყო სოციალური მეცნიერების ცოდნის გარეშე კანონთა მოფიქრებით". (83, 38). ასეთ კანონთა მიღებას მოჰყვებოდა მდგომარეობის გამოსწორების მცდელობა, მაგრამ რადგან იგივე უვიცი კანონმდებელი რჩებოდნენ, მდგომარეობა არ უმჯობესდებოდა. მოკლედ, კანონთა უვარგისობის მიზეზი კანონმდებელთა უვიცობაა. საზოგადოების უბედურება ისაა, რომ კანონს უზენაეს პრინციპად სახავს, მაგრამ კანონის მიღებას, რომელსაც ის ესოდენ ღვთიურ ძალას აკუთვნებს, სათანადო ყურადღებას არ აქცევს, არც ცდილობს, კანონმდებლად ჰყავდეს მცოდნე ადამიანები. საქმე ის კი არ არის, რომ ადამიანებს ჰქონდეთ სხვადასხვა სფეროს ცოდნა, ისინი უნდა ერკვეოდნენ პოლიტიკაში და სოციალური ანალიზის გზით შეეძლოთ დაადგინონ, რა შედეგები მოჰყვება მათ მიერ შექმნილ კანონებს. საზოგადოებამ ვერ გააცნობიერა, რომ ყოველგვარი ცოდნა არ უწყობს ხელს კანონმდებლის ფუნქციობას, არც კარგი ფილოლოგი, არც ისტორიკოსი, არც ფილოსოფოსი არ შეიძლება იყოს იმის გარანტი, რომ კარგი კანონმდებელი გახდება. სპენსერის კრიტიკა შეეხო პლატონსაც, რომელიც ამტკიცებდა, რომ სახელმწიფოს ფილოსოფოსები უნდა მართავდნენ. არც ტექნიკოსები და ინჟინრები გამოდგებიან კანონმდებლებად. კანონმდებლები უნდა იყვნენ მხოლოდ ისინი, ვისაც შეუძლია საზოგადოებაში გამოვლენილი მიზეზშედეგობრივი კავშირის ანალიზი, ამას კი სჭირდება სპეციალურად გაწვრთნილი გონება, ანუ მეცნიერება, რომელიც საზოგადოებას სწავლობს, – ესაა სოციოლოგია. ამიტომ, სპენსერის აზრით, პოლიტიკოსი უნდა იყოს საზოგადოებრივი ცხოვრების სოციალური ანალიზის სპეციალისტი, რომელსაც შეეძლება განსაზღვროს და შეიმეცნოს კავშირი ისეთ დაშორებულ სოციალურ მოვლენებს შორისაც, როგორცაა შობადობა, ქორწინება და პურის ფასი, ან კიდევ კავშირი დანაშაულთა რიცხვსა და მოსახლეობის რაოდენობას შორის. მას უნდა შეეძლოს, განჭვრიტოს სოციალურ ცხოვრებაში მიმდინარე ხდომილებათა როგორც უახლოესი, ისე შორეული შედეგები, ეს კი ხელეწიფება იმას, ვინც უშუალოდ საზოგადოებას სწავლობს და არა მის ისტორიას, ან ენის კანონზომიერებას. სახელმწიფოს მართვას ისევე სჭირდება სპეციალისტი, როგორც ყველა სხვა სფეროს. ვინც ფიქრობს, რომ დემოკრატია სახელმწიფოს მმართველობაში ყველას შეუძლია მზარეულის ჩათვლითაც, ფაქტობრივად მას აბაიზურებს, რადგან სახელმწიფოს მართვას მიიჩნევს იოლ საქმედ, რაც დილექტანტიზმია.

სპენსერი ორგანიციისტული სოციოლოგიის ფუძემდებელი და წარმომადგენელია, მაგრამ მისთვის უცხო არ არის ბიოლოგისტური სოციოლოგიის მეორე ნაკადის სოციალ-დარვინიზმის იდეებიც, მისი აზრით, ყოველი საზოგადოება განისაზღვრება გარემოსადმი შეგუების პრინციპით. ისე როგორც არსებობისათვის ბრძოლაში მცენარეები და ცხოველები ვერ გადარჩებიან, თუ არ შეეგუენ გარემოს, ადამიანიც და საზოგადოებაც უნდა შეეგუოს გარემოს და შეძლოს გამონახოს არსებობის საშუალება. არც ადამიანს და არც საზოგადოებას არ უნდა ჰქონდეს სხვა ადამიანთა და საზოგადოებათა იმედი. სპენსერის მტკიცებით, სოციოლოგები ხშირად ურევენ ოჯახისა და სახელმწიფოს ეთიკას, ეს დაუშვებელია. ოჯახში ყველა წევრი ეხმარება ერთმანეთს, მათ შორის არ არის არსებობისათვის ბრძოლა, ძლიერი ცდილობს, სუსტი წევრი შეინარჩუნოს, საზოგადოებაზე ამ პრინციპს ვერ გავავრცელებთ და კომუნისტები,

რომლებიც ხალხს ჰპირდებიან, რომ ასეთი პრინციპით იხელმძღვანელებენ, ცრუობენ. "აუცილებელია შევინარჩუნოთ რადიკალური განსხვავება ოჯახისა და სახელმწიფოს მორალთა შორის. პირველის საფუძველია სულგრძელობა, მეორისა – სამართლიანობა". (83, 50). სპენსერის მტკიცებით, ადამიანები ივიწყებენ გარემოსთან შეგუების აუცილებლობას და გარემოს მიერ შემოთავაზებულ სასტიკ პირობებს, როდესაც მოითხოვენ სახელმწიფოსაგან პატერნალისტურ ფუნქციას, მიაჩნიათ, რომ საზოგადოებრივი სიკეთის უზრუნველყოფა მოხდება ოჯახური მორალის სახელმწიფო მორალთან აღრევით. ცხოველთა სამყაროში ხდება შერჩევა, ძლიერი ირჩებიან, სუსტები იხოვებიან, ან მსხვერპლნი ხდებიან. რჩება მხოლოდ ის, ვისაც გარემოსთან შეგუების უნარი აქვს. ამით სახეობა თავს ინარჩუნებს. იგივე უნდა განხორციელდეს ადამიანთა რასაში, ადამიანი ცხოვრობს გარემო პირობებში და ექვემდებარება იმავე წესრიგს, რასაც სხვა არსებები, ბუნების დისციპლინა გარდაუვალია საზოგადოებისთვისაც. "შეგუების კანონი უღმობელი და შეუბრალებელია, მას მივყავართ ბედნიერებამდე, მაგრამ არ დაუშვებს რაიმე შესუსტებას". (83, 51). მართალია, ამ კანონის მოქმედება ბევრ ბორიტებას იწვევს და მრავალი ტანჯვა მოაქვს საზოგადოებისათვის, მაგრამ საზოგადოებამ ის უნდა გადაიტანოს, საზოგადოებას ამ ბოროტებათა და ტანჯვათაგან ვერავითარი კომუნისტური იდეალები და საუკეთესო კანონები ვერ გაათავისუფლებს, სილატაკე გარემოსთან ადამიანებისა და საზოგადოების შეუგუებლობის შედეგია. სპენსერის აზრით, არავის არა აქვს უფლება, კაცობრიობის საუკეთესო ნაწილის ტანჯვა გაზარდოს, რათა შეამციროს ცუდი ნაწილის უბედურებანი. საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან უნდა გამოირიცხოს ყოველგვარი მფარველობა, პროტექციონიზმი, რადგან ეს არის ძალდატანებითი აქტები ძლიერის მიმართ, სუსტის არსებობის შესანარჩუნებლად. ვისაც საზოგადოების შეცვლა უნდა, ის საზოგადოებას უყურებს, როგორც ცომს, რომლიდანაც მზარეული რაც უნდა იმას გამოაცხობს. ფაქტობრივად საზოგადოება ბუნებრივი ორგანული ერთიანობაა, ბუნებრივი კანონზომიერებით და მისი ყოველი ხელყოფა არეულობას იწვევს. ცდომილებათაგან ყველაზე საშიში ისაა, როცა ფიქრობენ, რომ აუცილებელია, დიდხანს ეუფლებოდეთ რომელიმე ხელობას, მაგალითად მეწადისას, მაგრამ ერთადერთი, რომელიც არავითარ სწავლას არ საჭიროებს, ეს არის ერისთვის კანონთა შექმნის უნარი". (83, 56-57). სოციალურ ორგანიზაციას – საზოგადოება იქნება, თუ სახელმწიფო – ადამიანის ნებელობაზე უფრო ძლიერი კანონები აქვს, ამ კანონთა შესწავლის გარეშე საზოგადოების ევოლუცია მის მთლიანობაში, უნდა გაკეთდეს სოციალური წყობის სხვადასხვა ფორმის შედარებითი ანალიზი და ყოველივე აქედან გამოვიტანოთ დასკვნები, რომლებიც საშუალებას მოგვცემენ, თავიდან ავიცილოთ დაშვებული შეცდომები, საკაცობრიო გამოცდილების გარეშე ადამიანი ვერ იქნება კარგი კანონმდებელი. კანონმდებელს არ ეპატიება, თუ უვიცობით ბოროტების მომტან კანონებს დაადგენს, მაგრამ თუ იგივე კანონმდებელი დაეუფლება იმ ცოდნას, რაც საჭიროა კანონმდებლისათვის, გაითვალისწინებს გამოცდილებას და მიუხედავად ამისა მის მიერ დადგენილი კანონი სიკეთეს ვერ მოიტანს, ამის გამო მას ვერ დავადანაშაულებთ.

სპენსერის ებრძვის ცრურწმენას, რომლის მიხედვით საზოგადოებაში სახელმწიფოს მმართველი, მონარქი იქნება თუ პარლამენტარი, ღვთის წარმომადგენლადაა მიჩნეული. "წარსულის დიდი პოლიტიკური ცრურწმენა იყო მონარქის ღვთიური უფლება. ჩვენი დროის დიდი პოლიტიკური ცრურწმენაა პარლამენტთა ღვთიური უფლება". (83, 58), პარლამენტის ბატონობა ემყარება მტკიცებას, რომ უმრავლესობას განუსაზღვრელი უფლებები აქვს, თუმცა ეს მიაჩნიათ ცხად ჭეშმარიტებად, სინამდვილეში ცრურწმენაა. რეალურად უმრავლესობის უფლება პირობითი და შეზღუდულია. არის ქმედებათა მთელი რიგი, რომელნიც გამართლებას ვერ პოულობენ, მიუხედავად იმისა, რომ უმრავლესობიდან მომდინარეობენ და არის ყველასთვის მისაღები ქმედებანი, რომელნიც ერთი ან ორი ადამიანიდან მომდინარეობენ. ამიტომ უმრავლესობისათვის მისაღები არ ნიშნავს ყველასთვის მისაღებს. ამ საკითხების

გასარკვევად უნდა გაეცეს პასუხი რამდენიმე კითხვას: "როგორია ჯგუფისა და მის წევრთა ურთიერთუფლებანი? ყოველთვის დგას თუ არა თემის უფლებანი ინდივიდის უფლებებზე უფრო მაღლა? ან ფლობს თუ არა ინდივიდი უფლებას, რომელიც თემის უფლებაზე მაღლა დგას? ამ საკითხთა გადაწყვეტაზეა დამოკიდებული პოლიტიკურ შეხედულებათა სისტემა". (83, 65). სპენსერს ინდივიდუალური სიცოცხლისთვის აუცილებელ პირობათაგან გამოჰყავს სოციალურისთვის საჭირო პირობები, ფიქრობს, საზოგადოების სიცოცხლე დამოკიდებულია ინდივიდუალურ უფლებათა დაცვაზე. სპენსერს აუცილებლად თვლის პარლამენტის ძალაუფლების შეზღუდვას. საერთოდ, სამრეწველო საზოგადოება ვერ წარმოუდგენია მთავრობის ძალაუფლების შეზღუდვის გარეშე. მთავრობის უსაზღვრო უფლებები და მისდამი უსაზღვრო ნდობა სამხედრო საზოგადოებისთვისაა დამახასიათებელი. საზოგადოების ამ ორ ტიპს შორის ძირითადი განსხვავება ისაა, რომ სამრეწველო საზოგადოება ნებაყოფლობითი კოოპერაციაა, სამხედრო საზოგადოება კი ძალადობაზე აგებული. სამრეწველო საზოგადოება სახელმწიფოს შეზღუდულ უფლებებს აღიარებს და ინდივიდის უფლებებს იცავს, სამხედრო საზოგადოება კი სახელმწიფოს განუსაზღვრელ უფლებებს ემყარება და ინდივიდის უფლებებს თრგუნავს.